

Labin i očuvanje usmene zavičajne baštine

Kalčić, Marijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:055658>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARIJANA KALČIĆ

LABIN I OČUVANJE USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE

Završni rad

Pula, ožujak, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARIJANA KALČIĆ
LABIN I OČUVANJE USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE

Završni rad

JMBAG: 0303045034

Studijski smjer: Stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: teorija i povijest književnosti

Mentor: doc.dr.sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, ožujak, 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. OD ALVONA DO LABINA.....	9
2.1. Povijest grada Labina.....	9
3. STOLJEĆA RUDARENJA	12
4. KULTURNO - POVIJESNA BAŠTINA LABINA.....	14
5. OBILJEŽAVANJE DANA RUDARA I LABINSKE REPUBLIKE – DJECA PREDŠKOLSKE I RANE ŠKOLSKE DOBI.....	25
6. CAKAVIZAM.....	31
7. LABINSKA CAKAVICA I POVIJEST LABINSKE CAKAVICE, „Vadin po naše“ – rječnik labinskog govora	31
7.1. O labinskoj cakavici.....	33
8. CAKAVSKA PISANA RIJEČ.....	36
8.1. Samoglasnici posebnog izgovora i naglasci.....	38
9. OSNOVE GRAMATIKE	40
9.1. Imenice	40
9.2. Pridjevi	43
9.3. Zamjenice	45
9.4. Brojevi	48
9.5. Glagoli	48
10. GLAGOLSKI OBLICI	49
10.1. Present.....	49
10.2. Perfekt.....	51
10.3. Pluskvamperfekt.....	51
10.4. Aorist.....	52
10.5. Futur I.....	52
10.6. Futur II.....	52
10.7. Imperativ	53
11. KONDICIONAL.....	54
12. GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI, TRPNI I SADAŠNJI.....	55
13. „Naše besedice“ – SLIKOVNICA LABINSKE CAKAVICE.....	59
14. BRENDIRANJE LABINSKE CAKAVICE.....	61

ZAKLJUČAK.....	63
LITERATURA	64
SAŽETAK	66

1. UVOD

Tema ovog završnog rada jest „Labin i očuvanje usmene zavičajne baštine“. Kroz rad se nastoji prikazati povijest grada Labina, kakav je bio u vrijeme rudarenja koje je trajalo stoljećima, a on je ujedno i upoznavanje s cjelokupnom kulturnom baštinom i labinskim govorom. Cilj je upoznati grad Labin kroz povijest i upoznati lokalni labinski govor, poznat pod nazivom labinska cakavica. U radu je vrlo detaljno opisana labinska cakavica, kroz cijelu gramatiku, ističući tako važnost očuvanja materinjeg jezika i prenošenja s koljena na koljeno, kako labinska cakavica ne bi izumrla, zaživjela u budućim generacijama.

„Ki god da cuje naše tri, cetire besedi, na hip se inkanto, jer mu se paro kako da kapi i kako da ne kapi ca se gona. Da bude sigur, penso „ ma bolje da pitan od kuda so ti ljudi.“ Od Labina, od Istrie, rišpondimo. A to ste vi ca se gonate na „ca“! Cagodar smo kontenti da se naše besedi ke smo navadili od svojeh materi tako lepo cuju i da pježuju oneh ki hi nasluhajo. Nimamo stroha, ali imamo veli rišpet da se ta naša lepa beseda kako i njena konta ka se cuje i kad ne kantomo, ne sme nikad zobit.“ Tulio Demetlika (gradonačelnik grada Labina).

Ovaj citat pokazuje koliko je labinska cakavica važna i koliko je moramo njegovati i čuvati.

Kroz ovaj rad prikazuju se i najbitnije značajke cakavizma: zamjena glasova č, ž i š glasovima c, z i s ili glasovima c, ž, ś. Prvoj skupini pripadaju govori u kojima se umjesto č, ž i š izgovaraju glasovi c, z i s, a u drugoj skupini č prelazi u c, a umjesto palatala ž i š izgovaraju se tzv. srednji glasovi koji se izgovaraju između s i š i z i ž (dakle, nisu tvrdi ž i š, a nisu ni čisti z i s), a to se u pismu bilježi kao ž i ś. Zaključak je da č prelazi u c, dok š i ž imaju srednju izgovornu vrijednost; dolazi do prijelaza m u n na kraju riječi; postoji tipičan čakavski ć; ne postoji glas dž.

Rad prikazuje i važnost govora Labinštine, tj. brendiranje labinske cakavice. „Labinjonska cakavica“ je projekt grada Labina čija je misija očuvanje, njegovanje i promoviranje izvorne dijalektalne riječi. Da bi misija bila ispunjena, grad Labin je odlukom definirao organizirano djelovanje u svrhu očuvanja i promocije iste. Tako se osiguravaju i organiziraju kontinuirane aktivnosti s djecom vrtićkog uzrasta,

učenicima osnovnih škola kao i odraslima koji stvaraju koristeći izvornu riječ kao glavnu odrednicu. Viziju kao takvu potrebno je različitim instrumentima implementirati u svakodnevne aktivnosti djece od najmlađega uzrasta, integrirati je u planove i programe rada što će rezultirati njezinom prezentacijom na različitim manifestacijama u gradu, a i šire. S obzirom da je prioritet fokusiran na najmlađi uzrast, potreban je kontinuirani kontakt i usmjeravanje odgajatelja i učitelja u osluškivanju želja i interesa djece kako bi se poticalo na realizaciju novih projekata, uvijek tematski određenih na izvornu labinjonsku cakavicu.

U svrhu promicanja kulture govora i komunikacije, potrebno je poticati odrasle na sudjelovanje i okupljanje (organizacije pjesničkih susreta, izmjene iskustava, organizacija okruglog stola na temu labinjonske cakavice, skupljanje građe kako bi se poticala i nakladnička praksa (svake godine jedna knjiga — poezija, proza, eseji, kazivanja, svjedočanstva, priče našeg kraja, uzrečice, običaji...)

(Labinske vijesti, Labinska cakavica. <http://www.labin.hr/cakavica>, pristupljeno 10.12.2016.)

2. OD ALVONA DO LABINA

Alvum. Alouon. Alunah. Alunum. Alunon. Alvona. Castron Albonos. Albona. Sve su to nazivi – romanski, grčki, keltski i arapski za gradić na istočnoj obali Istre. Ugniježden na lijepom brežuljku ponad Kvarnera visokom 315 metara, koji se od 1945. godine po prvi put službeno zove Labin. Zajedno s okolicom, poznatom kao Labinščina, čini mali poluotok, koji je na istoku omeđen Kvarnerom, na sjeveru Plominskim zaljevom, na jugu rijekom Rašom i istoimenim zaljevom, a na zapadu Čepićkim jezerom.

Prema zapisima povjesničara i putopisaca, to je područje bilo nastanjeno još oko 2000 godina prije Krista, u naseobinama poznatim pod imenom kasteljeri. Izvorno ime Labina, Alvona ili Albona, čini se da je ilirsko-keltskog podrijetla, a izgleda da su se Kelti nastanili na ovom brežuljku u 4. stoljeću prije Krista na mjestu nekadašnje gradine. Prema drugim tvrdnjama Labin je još stariji, a njegove su temelje udarili Iliri još u 11. stoljeću prije Krista.

Najveći labinski um, Matija Vlačić Ilirik, u jednoj je od svojih knjiga napisao kako vjeruje da je grad nazvan Albona zbog njegova položaja prema izlazu sunca te da se na narodnome jeziku zove Labin („*Patria mea, vetus oppidum vocatum tum olim a scriporibus, tum et nunc, Albona, credo ab albedine soli, in quo situm est. Vulgari lingua vocant Labin...*“). (Milevoj, Strenja, 1999: 7-8).

2.1. Povijest grada Labina

Mjesto današnjega Gornjeg Labina bilo je nastanjeno dva tisućljeća prije Krista. Staro ime Labina - Alvona, predindoeuropskog je porijekla. Prema nekim tumačenjima značenje je riječi Alvona, 'grad na brdu' ili 'visoko naselje'. S obzirom na povijesne ostatke i zapise, može se zaključiti da je grad osnovan u 4. stoljeću prije Krista. U 3. stoljeću prije Krista počinju sukobi lokalnog stanovništva s Rimljanima, koji završavaju 177.g. prije Krista, kada Istra potpada pod Rim, a rijeka Raša postaje granica. Labin postaje sastavni dio Ilirika, novoosnovane pokrajine, u sklopu koje ima relativno visok stupanj samostalnosti i vlast nad okolnim mjestima. Najstariji pisani

dokument iz labinske povijesti jest reljef iz 3. stoljeća s natpisom 'RES PUBLICA ALBONESSIVM'. (loc. cit.)

Rimska vlast traje sve do 476. g. kada pod najezdom Ostrogota pada Rimsko Carstvo. Rimljane 539.g. u Istri zamjenjuju Bizantinci. Njih, pak, ruše Langobardi. Godine 788. Labin, kao i cijela Istra, potpadaju pod vlast Franaka. U to vrijeme Labin je izgubio svaki oblik autonomije. Vlast Franaka obilježena je značajnijim prodorom slavenskih plemena u 6.i 7. st.. Od 888.g. pa do 902. Labin je u sastavu italskog kraljevstva, a nakon toga ulazi u romansko-germanski imperij. To je vrijeme kada istarski gradovi postaju posjedi njemačkih feudalaca. Od 1207. do 1420. g. Labinom i okolicom vladali su akvilejski patrijarsi. Samim gradom upravljao je kaštald^{*}, u čijim je rukama bila sudska i porezna vlast. Uz kaštalda gradom upravlja župan s dvama sudcima i Malim savjetom. Godine 1341. Labin je dobio svoj statut kojeg su donijeli sami građani, a potvrdio ga je patrijarh Bertrand. Od 1420. g. Labin je pod vlašću Mletačke Republike. Labin je u to vrijeme sam postavljao svoga gradonačelnika (prodestata) kojeg je potvrđivala Venecija. Godine 1464. smanjena je autonomija Labina, kada mu je oduzeto pravo na biranje gradonačelnika.

U Labinu je 3. ožujka 1520.g. rođen glasoviti reformator, Matija Vlačić Ilirik. Na mladog Vlačića presudno je utjecao njegov rođak, franjevac Baldo Lupetina koji je zbog svojih reformatorskih ideja, nakon četrnaestogodišnjeg tamnovanja u mletačkim zatvorima, i tri sudska procesa ipak zadavljen.

Godine 1599. Labin je napalo oko 800 uskoka. Njima se suprostavilo tek tridesetak vojnika i tristotinjak mještana. Načelnik je pobjegao pa su spašavanje grada organizirali Gianbattista Negri i župnik Priamo Luciani. Tek se svojom mudrošću nekolicina branitelja uspjela oduprijeti navali bijesnih uskoka koji su pokušali provaliti u grad. Nakon ovog događaja Labinjani su se zavjetovali Svetom Sebastianu, koji je sve do današnjih dana ostao zaštitnikom grada Labina. Godine 1797. Napoleon je porazio Mletačku Republiku, a Labin dolazi pod austrijsku upravu. Nakon toga ulazi u sastav nonoosnovane Ilirske provincije. Godine 1813. poražena je i Francuska, a Labin potpada pod Austro-Ugarsku Monarhiju. Ovo je razdoblje ekonomskog razvoja Labinštine. U to se vrijeme otvara i ugljenokop, te počinje komercijalna eksploatacija ugljena. Austrijska uprava zaslužna je ne samo za bitan napredak rudarstva, osobito

* vrsta upravitelja

nakon 1881. godine kada Trbovljansko rudokopno društvo otkupljuje i objedinjuje u jednu tehnološko-proizvodnu cjelinu sve labinske rudnike*, već za svekoliki razvoj i modernizaciju ovoga kraja. Izgrađene su ceste, podignute škole i bolnice, uređen cestovni i morski putnički i trgovački promet, uvedena poštanska služba, izvršena prva precizna katastarska izmjera teritorija, uređen i znatno poboljšan društveni i kulturni život građana Labina.

U to je doba Labin, po sastavu stanovništva i mentalitetu, pretežito talijanski grad. U tom okruženju rođena je u Labinu 14. veljače 1844. g. znamenita učiteljica, spisateljica i revolucionarka Giuseppina Martinuzzi.

Godine 1918. u Labin ulaze jedinice talijanske vojske, a 1920. Rapalskim ugovorom Istra pripada Kraljevini Italiji. Za vrijeme Kraljevine Italije, dakle do 1943. g. Labin doživljava snažan ekonomski razvoj, predvođen snažnim rudarstvom. Osnivaju se nova naselja i pokreću mnogi proizvodni pogoni. Talijanska je uprava još više osuvremenila ovaj kraj. Osim isušivanja Čepićkog jezera tridesetih godina, poduzela je velike melioracijske radove u Krapanskoj dolini i u dolini rijeke Raše. Rudnici s preko 10.000 uposlenih i maksimalnom godišnjom proizvodnjom od preko 1.100.000 tona, zbog tehnoloških inovacija opravdano su sloveli kao najmoderniji rudnici u Europi. Upravo za potrebe rudnika grade se dva potpuno nova moderna naselja: Raša i Podlabin. Poslije dolaska fašističke stranke na vlast u Italiji, pogoršavaju se uvjeti života u Istri. Nakon ulaska Italije u rat, a osobito nakon njene kapitulacije 1943. g., mnogo ljudi s područja Labinštine priključuje se partizanskom pokretu otpora.

Povijesno značajnoga 2. ožujka 1921. g., u Labinu radnici, zbog loših uvjeta rada organiziraju demonstracije i osnivaju vlastite straže. Taj je događaj u povijesti poznat kao 'Labinska republika' što se pamti kao izuzetan događaj u povijesti grada te je osnova i za neke moderne projekte. Pobuna je ubrzo ugušena, a radnički vođe kažnjeni. Nakon kapitulacije Italije u Drugome svjetskom ratu, 1943. godine, i tzv. Pazinskih odluka, Labin, kao i cijela Istra dolaze u sastav FNR Jugoslavije. Dolazak socijalističke jugoslavenske vlasti potaknuo je veliki val iseljavanja, naročito Talijana, koji se nastavio, iako u smanjenom intenzitetu i u idućim desetljećima. Od 1945. g. pa do 1990. g., Labin je u sastavu SR Hrvatske, a nakon raspada SFR Jugoslavije, odnosno prvih demokratskih parlamentarnih izbora i referenduma o hrvatskoj

* do 1500 zaposlenih i s proizvodnjom do 130.000 tona godišnje

samostalnosti, danas je Labin u sastavu Republike Hrvatske, odnosno njezinog a sastavnog dijela Županije istarske. (Milevoj, Strenja, 1999: 7-28).

3. STOLJEĆA RUDARENJA

Labinština je dva stoljeća proživjela u znaku rudarenja. Ono postaje zaštitni znak toga dijela Istre, snažan pokretač gospodarskog, kulturnog i duhovnog razvoja. Crno-zelena boja, rudarska lampa i čekić dugo su vremena bili glavno obilježje i identitet Labinščine, simbol dobra, ali i zla te snažnih migracijskih mijena u oba pravca. Gotovo da nije bilo obitelji koja izravno ili posredno nije živjela od tog teškog i opasnog posla. Dugo se vremena 1807. godina spominjala kao službeni početak rudarenja. Naime, 6. travnja te godine Eugen Napoleon, vice-kralj Italije u ime imperatora Francuske Napoleona I., potpisuje dekret o izvozu kamenog ugljena iz Istre, uz davanja od dva posto od njegove vrijednosti. Istarski ugljenokopi Raša tu su godinu obilježavali kao organizirani početak kontinuiranog rudarenja, a kasnije je labinski povjesničar Tulio Vorano utvrdio na temelju arhiviranih podataka da je rudnik u Krapnu otvoren još 1785. godine. (Vorano, "Četiri stoljeća rudarenja u Istri", 2006:7).

Prva rudarska proizvodnja započela je u Krapnu 14. kolovoza 1785. godine, a tada je četrdesetak rudara godišnje proizvodilo 560 tona ugljena, koji je dopreman do Rijeke za potrebe tamošnje rafinerije šećera. Stalna proizvodnja na Labinštini započela je oko 1830. godine u trima rudnicima u Krapnu, u vlasništvu korporacije *Adriatische Sten Kohlen-Gewerschaft in Dalmatien und Istrien*. Godine 1879. rudarsko društvo *Wolfsea-Traunthal* otvorilo je okno u Vinežu, a godine 1881. spojilo je sve rudnike Labinštine u jednu proizvodno-tehnološku cjelinu. Rudnici su modernizirani, lokomotive su zamijenile konjsku vuču, uveden je komprimirani zrak za pokretanje mehanizacije. Uređeno je pristanište Štalije, a potom i Bršica radi transporta, otvoren je rudnik Štrmac, izgrađeni su stanovi za rudare te rudarska bolnica. U to doba broj rudara premašio je tisuću, a godišnja proizvodnja bila je između 90 i 130 tisuća tona ugljena.

Štrajk labinskih rudara započeo je okupljanjem oko šesto rudara na Krvovoj placi na Vinežu. Rudari su potom zauzeli rudnike i rudarska postrojenja, minirali prilaze oknima u Krapnu, Vinežu i Štrmcu te organizirali naoružane postrojbe pod nazivom Crvene straže. Vlasnicima rudnika predočeni su zahtjevi rudara za povišicama te ograničenjem radnog vremena na osam sati. Vlasnici rudnika su te zahtjeve odbili i time dali povod rudarima za politički štrajk i pobunu. Pobuna je ugušena u poslijepodnevnim satima 8. travnja 1921. godine. (Dukovski, op. cit., str. 151).

Rudnici Raše u tridesetim godinama 20. stoljeća slove kao najmoderniji u Europi, zapošljavaju više od 10 tisuća radnika, a rekordna proizvodnja dosegnuta je 1942.godine s 158 tisuća tona, nakon kojih je kroz 1936. i 1937. godinu izgrađeno novo futurističko naselje po zamislama arhitekta Gustava Pultizera Finalija - gradić Raša s oko 4 tisuće stanovnika. Dana 28. veljače 1940. godine od eksplozije metana poginula su 372 rudara, od kojih je polovica preminula trenutačno, a druga polovica u bolnici od strašnih posljedica.

Po završetku Drugog svjetskog rata Istarski ugljenokopi Raša veoma su važni za obnovu i izgradnju jugoslavenske države. Godine 1948. nova je nesreća pogodila ugljenokop i poginula su 84 rudara. To je ujedno vrijeme maksimalnog broja rudara (oko 70 tisuća) te najveće proizvodnje oko 860.100 tona ugljena. Prema službenim evidencijama u razdoblju od 1935. – 1999. g., u Istarskim ugljenokopima smrtno je stradao 751 rudar.

Posljednja dva vagoneta ugljena iz jame Tupljak izašla su 28. svibnja 1999. u 11,30 sati. Poslije gotovo četiristo godina rudarenja u Istarskim ugljenokopima toga je dana zaključena službena evidencija kopanja ugljena. (Službena stranica općine Raša, nije datirano, nije paginirano, 7.11.2016.)

4. KULTURNO - POVIJESNA BAŠTINA LABINA

(Milevoj, Strenja, 1999: 76).

Slika 1. Kula, Torjon

Kula, popularni Torjon, izgrađena je 1617. godine u sklopu izgradnje gradskih utvrda za zaštitu od napadača. (Milevoj, Strenja, 1999: 76).

(Milevoj, Strenja, 1999: 76).

Slika 2. Zgrada općine Labin

Zgrada općine – Municipij, vrlo je čest motiv na starim razglednicama. Austrijanci su je izgradili 1900. godine, a u njezinu se sklopu tada nalazila pučka škola, vrtić, porezna služba, komunalni inspektor i trgovina. (Milevoj, Strenja, 1999: 76).

(Milevoj, Strenja, 1999: 77).

Slika 3. Gradska loža

Gradska loža na sadašnjem je mjestu podignuta oko 1550. godine, a popločana 1662. godine. Od tada do danas bila je mjesto mnogih događanja. Tu su se čitali gradski proglassi, prodavala se riba, na pust se je pjevalo i plesalo, održavale su se mnoge izložbe i druga kulturna događanja. Obnovljena je 1932. godine. (Milevoj, Strenja, 1999: 77).

(Milevoj, Strenja, 1999: 78).

Slika 4. Gradska vrata, Porta San Fior

Velika gradska vrata, Porta San Fior s nekada pokretnim vratima, koja su se preko noći zatvarala, izgrađena su sredinom 16. stoljeća. Iznad njih nalaze se grb Labina te mletački lav. (Milevoj, Strenja, 1999: 78).

(Milevoj, Strenja, 1999: 79).

Slika 5. Gradska palača

Gradska palača izgrađena je 1555. godine i bila je simbol moći Venecije. Bila je sjedište podestata, gradske uprave i suda sve do izgradnje zgrade Municipija za

Austro-Ugarske. U njoj se sve do kraja pedesetih godina nalazio i gradski zatvor, a danas je u njoj sjedište Općinskog suda. (Milevoj, Strenja, 1999: 79).

(Milevoj, Strenja, 1999: 80).

Slika 6. Kazalište

Kazalište, popularno Teatrino, izgrađeno je 1844. godine na mjestu nekadašnjeg javnog skladišta, podignutog 1539. godine. (Milevoj, Strenja, 1999: 80).

(Milevoj, Strenja, 1999: 84).

Slika 7. Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije

Unutar starogradskih zidina, u jednoj od najljepših ulica starog grada Labina središnje mjesto zauzela je župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije. Trobrodna

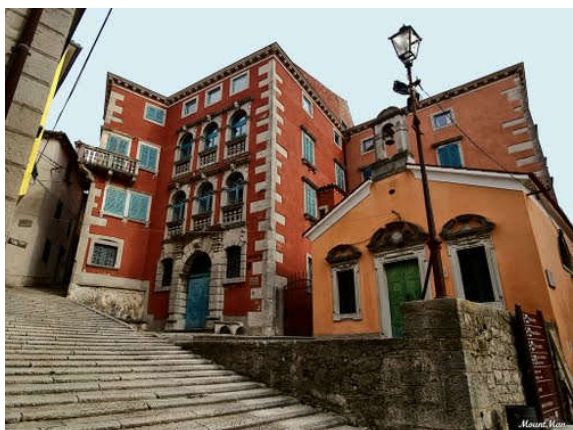
crkva je sagrađena 1336. godine na temeljima starije crkvice iz 11. stoljeća. Kroz svoju povijest nebrojeno je puta obnavljana i proširivana, prvi put 1582. godine kada je dobila prezbiterij (dio crkve u kojem svećenik obavlja bogoslužje, najčešće se tu nalazi glavni oltar), zatim ponovo 1623., 1834., 1932. godine obnovljeno joj je pročelje, 1974. godine te posljednji put 1993. godine. Na pročelju crkve zamjećuje se prekrasna gotička rozeta, a ispod nje venecijanski lav, postavljen 1604. godine, kao simbol vlasti Mletačke republike u Labinu. Na desnoj strani pročelja još se naziru zazidana gotička vrata. Godine 1688. godine također na pročelje je postavljen barokni kip senatora i borca protiv Turaka, Antonija Bollanija. Ovo se poprsje smatra jednim od najljepših primjera svjetovnog kiparstva Istre 17. stoljeća.

U bogato ukrašenoj unutrašnjosti crkve Rođenja Blažene Djevice Marije nalazimo šest mramornih oltara, među kojima je oltar Preobraženja iz 18. stoljeća na kojem se nalazi urna s relikvijama Sv. Justa prenijetih 1664. godine iz Rima. Na glavnom oltaru iz 1832. godine zamjećujemo likove Blažene Djevice Marije, Svete Paoline te svetaca Justa, Sergeja, Julijana, Tome i Jakova. Autor glavnog oltara je Natale Schiavone, podrijetlom iz Dalmacije. Na desnom oltaru Majke Božje Karmelske značajna je slika iz 17. stoljeća koja se pripisuje talijanskom slikaru Jacopu Negritiju (ili Palma Mlađi). Autor slika «Križni put» je labinski slikar Valentin Lukas iz 19. stoljeća. Zanimljivo je da je zvonik izgrađen u 17. stoljeću (1623. godine) prilično udaljen od crkve Rođenja Blažene Djevice Marije. Sagrađen je na mjestu najstarije labinske crkve, porušene crkve Svetog Justa od koje je danas ostao samo zid. Druga zanimljivost župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije jest mali prolaz kojim je povezana s obližnjom palačom Scampicchio. Obitelj Scampicchio je 1582. godine donirala dio svoje zemlje za izgradnju prezbiterija, a zauzvrat su od pape Urbana VIII dobili dozvolu da svoju palaču spoje s crkvom, odnosno da izgrade svoj privatni prolaz do crkve. Nekoliko stoljeća kasnije, 1735. godine, papa Klement XII. je obnovio taj privilegij obitelji Scampicchio, ali pod uvjetom da na prolaz stave rešetku.

(Labinske vijesti, Labinske znamenitosti,

<http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=10777&idkat=56>, pristupljeno

03.11.2016.).

(Milevoj, Strenja, 1999: 86).

Slika 8. Barokna crkva svetog Stjepana

Između župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije i palače Battiala Lazzarini smjestila se crkva svetog Stjepana sagrađena u 17. stoljeću. To je mala barokna crkva, vjerojatno izgrađena na mjestu starije romaničke crkve također posvećene svetom Stjepanu. Odlikuje se lijepim i skladnim baroknim pročeljem. Unutar crkve nalaze se grobovi poznatijih labinskih ličnosti. Za vrijeme crkvenih i državnih blagdana crkva je kićena lovorovim vijencima. Preuređena je 1991.godine te se danas najčešće koristi kao galerijski prostor.

(Zaštićena Kulturna baština Labina,

<http://www.labin.hr/Files/201606/Zaštićena%20kulturna%20baština.pdf>, pristupljeno 04.11.2016.).

(Milevoj, Strenja, 1999: 87).

Slika 9. Palača Lazzarini-Battiala

Palača patricijske obitelji Battiala-Lazzarini iz prve polovice 18.st. nalazi se na trgu iznad župne crkve. Palača obuhvaća cijeli građevni blok, uključujući i kapelu sv. Stjepana. To je trokatnica, s ulaznim atrijem iz kojeg se stubištem uspinje na prvi kat (piano nobile) i pristupa u veliku dvoranu. S obje strane velike dvorane nalaze se po dvije sobe, a isti se raspored ponavlja i na drugom katu. Prostornom koncepcijom i oblikovanjem pročelja slijedi venecijansku arhitektonsku tradiciju.

(Labinske vijesti, Labinske znamenitosti,

<http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=10777&idkat=56> (pristupljeno 03.11.2016.).

(Milevoj, Strenja, 1999: 87).

Slika 10. Prizemlje Narodnog muzeja

U prizemlju Narodnog muzeja nalazi se lapidarij s rimskim kamenim reljefima i amforama. (Milevoj, Strenja, 1999: 87).

(Milevoj, Strenja, 1999: 87).

Slika 11. Etnografska zbirka labinskog muzeja (Milevoj, Strenja, 1999: 87).

(Milevoj, Strenja, 1999: 87).

Slika 12. Grb obitelji Lazzarini-Battiala u unutrašnjosti palače (Milevoj, Strenja, 1999: 87).

(Milevoj, Strenja, 1999: 88).

Slika 13. Najstariji pisani dokument o Labinu

Dio je lapidarija Muzeja u Labinu. Nastao je 245. godine poslije Krista, a radi se o kamenoj ploči, na kojoj se spominje *Res publicum Albonensium*, podignutoj mladom cesaru Filipu. (Milevoj, Strenja, 1999: 88).

(Milevoj, Strenja, 1999: 89).

Slika 14. Zvonik crkve Rođenja Blažene Djevice Marije

Zvonik je obnovljen 1623. godine. Slaveni su je srušili prilikom prvih prodora na ovom području 611. godine, ali se obnavljala u 9. stoljeću. Danas su od nje ostali tek

grubi kameni zidovi i dva uska prozora. Zvonik je oko pedeset metara udaljen od crkve, visok 33 metra i najviša je točka u starom gradu Labin. (Milevoj, Strenja, 1999: 89).

(Milevoj, Strenja, 1999: 89).

Slika 15. Fortica – jedna od najpoznatijih labinskih utvrda s koje se može vidjeti cijeli Labin i Rabac. (Milevoj, Strenja, 1999: 89).

(Milevoj, Strenja, 1999: 103).

Slika 16. Gradski trg Labin

Za labinski starogradski trg kažu da spada među najljepše u Istri. Kao i svaki trg bio je kroz sve ove godine centar mnogih važnih događanja. Tako ga je 1916. godine posjetio austrijski prijestolonasljednik Karl Habsburški, tu je pročitan proglas o

pripojenju Istre Italiji, a slavilo se i oslobođenje Istre od Italije i kraj rata. Zanimljivo je da je trg relativno «mlad» u odnosu na starogradsku jezgru. Naime, skoro sve zgrade oko trga sagrađene su u posljednjih 150 godina, a prije su tu bile samo gradska loža te crkvice sv. Sergija i sv. Marinele s pripadajućim grobljima.

Trg je često mijenjao svoje ime, zvao se Piazza Borgo, sredinom dvadesetih godina 20. stoljeća postaje Piazza Vittorio Emanuele III. te konačno Trg Josipa Broza Tita. Po znamenitom povjesničaru Labina, Hermanu Stembergeru, najzanimljiviji je prvi naziv trga Črc, kako se trg odavna naziva. Stemberger kaže da se već u labinskom gradskom statutu iz 1341. godine spominje izraz «Cercing breg» koji je keltsko-galskog podrijetla, a označava nešto što pripada crkvi, odnosno vjerojatno bi značilo brijeg pokraj ili iznad crkve. Tek poslije 1600. godine podignute su prve kuće na trgu, zgrada Lorenza Diminich i ona Zorzi Manzoni pored bivšeg hotela „Učka“. Nakon što su ukinuta groblja pokraj crkvice sv. Sergija i sv. Marinele i otvoreno novo groblje, počinje izgradnja i ostalih kuća uz trg. Zgrade uz šetalište San Marco izgrađene su u prvoj polovici 18. st., a najzanimljivija među njima je tzv. „Naša kuća“ (vlasnici su bili obitelj Callioni) koja je podignuta na mjestu nekadašnje mletačke kule, a u njoj se nalazilo „Caffe vecchio“. Kuće uz uspon Alda Negrija (za vrijeme Italije zvao se Salita Mussolini) koji se penje do trga, izgrađene su nakon 1800. godine. Labinski Crć najveće promjene doživljava 13. listopada 1900. godine kada Austrija službeno otvara veliku općinsku zgradu, Municipij. Kamen temeljac je postavljen 1896. godine, a izgradnja je trajala četiri godine. Sagrađena je na mjestu nekadašnjih groblja pored crkvice sv. Sergija i sv. Marinele pa su navodno prilikom kopanja temelja za novu zgradu, iskopane i ljudske kosti. U zgradi se ispočetka osim općinske vlasti i administracije nalazila i škola, vrtić, porezna služba, komunalni inspektor i trgovina. Nekada je na fasadi bio najprije austrijski pa talijanski grb. Na trgu su također popularne zgrade bile „Velo kafe“ koje se u početku zvalo „Casino“ i bila je kat niža, a tu je zalazila labinska gospoda i „Molo kafe“, odnosno „Caffe popolare“ za običan puk. Daljnje veće promjene trga zbivaju se šezdesetih godina 20. stoljeća kad se zbog rudarenja urušila čitava četvrt sv. Katarine. Obnovljena je tridesetak godina kasnije.

(Zaštićena kulturna baština Labina,

<http://www.labin.hr/Files/201606/Zaštićena%20kulturna%20baština.pdf>, pristupljeno 04.11.2016.).

(Milevoj, Strenja, 1999: 118).

Slika 17. Rudarski toranj (šoht) Labin

Izvozni rudarski toranj (Šoht) s toplom vezom, bivšeg Istarskog ugljenokopa "Raša" u Podlabinu izgrađen je u razdoblju od 1935 do 1938. godine. Od nekadašnjeg okna Podlabin sačuvani su izvozni toranj s toplom vezom i podzemne jamske prostorije na nivou hodnika Krapan, te osnovna obilježja izvornih struktura jame i ulaza u okno. Izvozni toranj je metalna konstrukcija, visine 25 m, veličine 15x10 m, s velikim kolotutom na vrhu.

(Zaštićena kulturna baština Labina,

<http://www.labin.hr/Files/201606/Zaštićena%20kulturna%20baština.pdf>, pristupljeno 04.11.2016.).

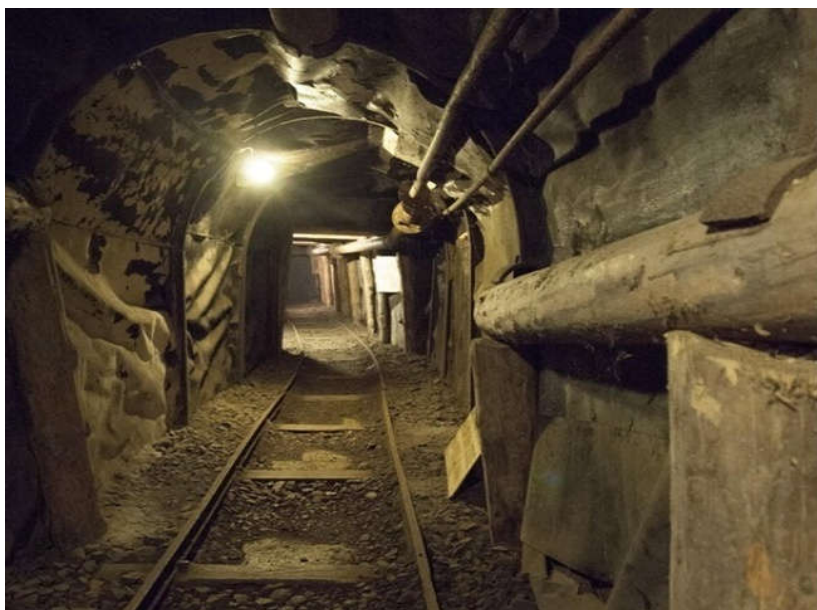
5. OBILJEŽAVANJE DANA RUDARA I LABINSKE REPUBLIKE – DJECA PREDŠKOLSKE I RANE ŠKOLSKE DOBI

Dječji vrtić „Pjerina Verbanac“ je matični dječji vrtić na području Labinštine, koji ima i svoja područna odjeljena: Vinež, Stari grad Labin, Rabac, Raša i Potpićan. Dječji vrtić „Pjerina Vrbanac“ rado se uključuje na razne projekte i aktivnosti kako bi u djeci budili interes za očuvanje zavičajne baštine svoga kraja. (Službena stranica grada Labina, nije datirano: nije paginirano, 25. 11. 2016.)

Dječji vrtić „Pjerina Verbanac “ svake godine organizira obilježavanje Dana rudara. Uz raznorazne aktivnosti djeca su zadužena da u vrtić donesu sve stare

stvari koje imaju kod kuće, od svojih djedova, pradjedova koji su nekada davno radili u rudniku. Djeci je to razdoblje u vrtiću jako zanimljivo i jako je važno da odgojiteljice djeci pričaju o tome kako je sve nekada izgledalo, kako se radilo u rudniku, koliko je bilo teško preživjeti u to doba, kako bi djeca shvatila da im je danas jako lijepo u životu i da im ništa ne smije biti preteško. Odgojitelji dječjeg vrtića vrlo često organiziraju razne aktivnosti i događaje u koje uključuju djecu, roditelje, učitelje, profesore i druge stručne suradnike kako bi djeca na što kvalitetniji, zanimljiviji i bolji način učila o okolini u kojoj žive i rastu. Uzevši ove činjenice u obzir, svaki bi vrtić trebao biti odgojno-obrazovna organizacija u kojoj se odvijaju različiti dinamički procesi učenja, istraživanja, refleksije i vrednovanja te koji zahtijevaju interakciju svih članova kako bi odgoj djece bio što kvalitetniji. Da bi ti procesi mogli saživjeti, odgojitelj mora imati stalan i snažan angažman te mora biti snažno motiviran kako bi djeci pružio poticajno okruženje u kojemu će djeca istraživati i dolaziti do novih saznanja i spoznaja o svojoj okolini, odnosno o zavičajnoj baštini svoga kraja. (Senge, 2003: 11).

Dana 2. ožujka 2016. godine, u povodu 95. obljetnice Labinske republike, Dječji vrtić Pjerina Vrbanac“ organizirao je pješačenje djece od vrtića pa sve do rudarskog okna Lamparna. Kada su djeca došla do rudarskog okna, odgojiteljice su započele priču o rudarima i njihovom značaju te važnosti koju rudarska tradicija ima za ovo područje. Nakon razgledavanja Lamparne i vagoneta koji se nalaze ispred zgrade, djeca su se zajedno sa svojim odgojiteljicama uputila prema gradskoj loži koja se nalazi u jezgri Staroga grada. Tamo su im odgojiteljice pokazale mjesto u Gradskom muzeju gdje se nalazi i adaptirani rudnik. Ovim simboličkim pješačenjem odgojiteljice su djeci htjele ukazati na važnost i značaj rudarske tradicije. Djeca su toga dana mogla vidjeti u vagonetima primjere pravog ugljena koji se iskopavao na ovom području.

Slika 18. Rudnik (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 19. Dječji posjet rudniku (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Osim vrtića, u razne aktivnosti uključuju se i učenici nižih razreda labinskih osnovnih škola. U utorak 15. 9. 2015. učenici petih razreda Osnovne škole Matije Vlačić su se u povodu početka obilježavanja Tjedna mobilnosti pod ovogodišnjim

motom „Izaberi. Promijeni. Kombiniraj.“ u pratnji svojih učitelja uputili u šetnju starim gradom i u obilazak Narodnog muzeja. Uz stručno vodstvo Vedrana Kosa i Olje Višković učenici su se upoznali sa znamenitostima Staroga grada i zanimljivom poviješću našega kraja koja nam može biti putokaz za buduća povijesna raskrižja.

(Službena stranica OŠ „Matija Vlačić“ Labin, vijesti "Nećemo pustit da se zobe stori valori življenja va našen kraje", http://www.os-mvlacica-labin.skole.hr/?news_id=879#mod_news, pristupljeno 04.11.2016.).

Slika 20. Dječji posjet muzeju (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića "Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 21. Obilazak Staroga grada (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 22. (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 23. (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 24. (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Slika 25. (pedagoška dokumentacija Dječjeg vrtića " Pjerina Verbanac", Labin.)

Kako bismo djecu potaknuli na istraživačke aktivnosti, trebalo bi s djecom posjećivati muzejske prostore kako bi u njima potaknuli kreativnosti i maštu te kako bi kroz razna istraživanja i eksperimentiranja učila na zanimljiv i interesantan način o novim spoznajama i činjenicama. Kakvoća i bogatstvo djetetova okruženja pozitivno djeluje na njegov razvoj. Struktura i organizacija okruženja utječu na djetetovo ponašanje i akcije te na komunikaciju i interakciju s vršnjacima i odraslima. Obogaćivanje ranog djetetova okruženja znači, između ostalog, i djelatniju uporabu muzejskih prostora u edukacijske svrhe. (Rosić, op. cit. str., 265-278).

5. ČAKAVIZAM

Čakavizam je pojava pod kojom se podrazumijeva zamjena glasova č, ž i š glasovima c, z i s ili glasovima c, ź, ś. Prema tome čakavske govore dijelimo u dvije skupine: prvoj skupini pripadaju govori u kojima se umjesto č, ž i š izgovaraju glasovi c, z i s, a u drugoj skupini č prelazi u c, a umjesto palatala ž i š izgovaraju se tzv. srednji glasovi koji se izgovaraju između s i š i z i ź (dakle, nisu tvrdi ž i š, a nisu ni čisti z i s), a to se u pismu bilježi kao ź i ś⁴. Monografiju o toj je pojavi napisao Mieczysław Małecki koji je na preko osamdeset stranica opisao tu pojavu, pokušao odrediti vrijeme nastanka i rasprostranjenost, a na kraju je popisao nazive mjesta u kojima je zastupljen. Zaključio je da je prisutan u velikom broju međusobno nepovezanih čakavskih naselja, najčešće polugradskoga tipa, od Istre do srednjodalmatinskih otoka. Što se tiče istarskih govora, uspoređujući popis M. Małeckoga i naša saznanja o čakavskim govorima, primjećujemo da je popis M. Małeckoga brojniji, što znači da se čakavizam sve više gubi. To je primijetio i Milan Moguš koji piše da je danas čakavizam u izumiranju, ali ga ipak pojedini govornici čuvaju. O tome je pisala i Alvišana Klarić u knjizi o govoru Gračišća u središnjoj Istri. Za izvorni je gračiški govor, naime, karakterističan čakavizam, no danas čakavskim govorom govore samo pripadnici starije generacije, dok se u govoru srednje, a pogotovo mlađe generacije, ta pojava ne čuje (Klarić 2012). Na temelju istraživanja M. Małeckoga, M. Moguša, A. Klarić i ostalih dijalektologa i na temelju naših saznanja možemo zaključiti da je čakavizam u izumiranju.

7. LABINSKA ČAKAVICA I POVIJEST LABINSKE ČAKAVICE, „Vadin po naše“ – rječnik labinskog govora

Čakavica se u povijesti ovog dijela Istre dugo nije govorila u urbanim sredinama, već isključivo u selima. Bila su to u svakom pogledu – nacionalnom, gospodarskom, kulturnom i civilizacijskom – dva svijeta koja su se tek rubno dodirivala i prožimala. Talijanski i slavenski. Bogat i siromašan. Dominantan i marginalan. Do preokreta dolazi tek nakon Drugog svjetskog rata kada se Istra našla unutar granica Jugoslavije i kada je administrativne i službene jezike, zamijenio

hrvatski jezik. Ratnim vihorom pokrenuta su tada ogromna migracijska gibanja na rubu nove državne granice, čime se gotovo iz temelja mijenja demografska slika Labina, Raše i drugih urbanih sredina, a labinski je govor preko noći postao dominantan na ulicama, ali ne i školama i u službenom komuniciranju organa vlasti na državnoj i lokalnoj razini. (Milevoj, 2016: 5).

U doba Mussolinijeve Italije cakavica je svedena na govor siromašnih sela udaljenih od općinskog središta Labina, u koja sustavno sve više prodire talijanski jezik. Govor je to pretežito sela, a ona su na Labinščini sve pustija i sve praznija, u njima je sve manje ljudi, u školskim klupama sve manje učenika, pa se i prorijedio broj onih kojima je labinska cakavica materinji jezik. (Milevoj, 2006: 5).

Odmah nakon rata, labinska cakavica ne doživljava punu rehabilitaciju i afirmaciju. Osobito se to odnosi na školstvo. U prvim godinama nastavni kadar u hrvatskim osnovnim školama Labinščine, zbog nepostojanja domaćih učitelja i profesora na hrvatskom jeziku imao je problema s učenjem govora. Labin nije imao učitelje koji bi mogli djecu obrazovati na hrvatskom književnom jeziku. U tom trenutku zapravo i nije bilo djece koja su poznavala hrvatski književni jezik. Labinska cakavica, prepuna talijanskih riječi, bila je potpuno nepoznat govor prema kojemu je zbog nepoznavanja njegove povijesti, nerijetko bilo i odbojnosti, pa čak i negativnog odnosa. U školama je napuštanje školskih klupa bilo vrlo veliko upravo zbog nemogućnosti praćenja nastave djece koja su u školske klupe sjela iz sela neposrednog labinskog zaleđa. Zbog toga se vrlo vjerojatno i među našim ljudima stvorilo krivo mišljenje da cakavica nepovoljno djeluje na obrazovanje djece i njihov školski uspjeh. Zato su roditelji i godinama kasnije nerijetko s njima kod kuće koristili hrvatski standardni jezik, koji često ni njima nije bio dovoljno poznat.

Ipak, početkom pedesetih i narednih dvadesetak godina kasnije, labinski je govor bio dominantan na svim javnim prostorima – u školama među dvama školskim zvonima, trgovinama, gostionicama, pred šalterima i na radnim mjestima. Drugačije i nije moglo biti s obzirom na to da je većina novih stanovnika došla iz neposrednog zaleđa Labina ili, rjeđe, drugih dijelova Istre, a njihova su djeca odmah prihvaćala cakavicu. I dio mladih iz tek pridošlih bošnjačkih obitelji prihvaća cakavicu kao dio novog identiteta. Talijanski se jezik sve rjeđe čuo, i to ponajviše u Starom gradu, u kojem su sve glasnjiji cakavci.

S vremenom se slika mijenja, došljaka koji koriste hrvatski jezik sve je više, kao i miješanih brakova, u kojima cakavica sve više uzmiče, nerijetko i pred

razgranatijom čakavicom. Nakon Talijana, odmah poslije rata, intenzivno je i iseljavanje mladih ljudi iz sela Labinščine koje traje sve do početka sedamdesetih godina. S njima odlazi i labinjonska domoća beseda. Izložena utjecaju škole, a kasnije još više televizije i drugih medija, čakavica je izložena sve većemu pritisku i postupnom odumiranju. Usporedo s osipanjem broja čakavaca na Labinščini, sedamdesetih se godina prošloga stoljeća polako nazire jedna druga praksa – stasanje mnoga naraštaja obrazovanih i samosvjesnih Labinjana kojima čakavica sve češće postaje oblik stvaralačkog izražavanja. Pišu se pjesme na čakavici, a rabe se i drugi oblici izražavanja. U početku se pjesme na čakavici pred oduševljenom publikom čitaju u školskim i javnim priredbama, da bi se kasnije ti stihovi počeli i tiskati u knjige. Od priča, drama, pa do romana. Rječnik labinske čakavice prvi je takve vrste u Istri, koji je potaknuo i obrađivanje mjesnih govora Medulina, Pićna, Funtane i drugih mjesta. Stihovi se i uglazbljuju, čakavica se čuje na *Melodijama Istre i Kvarnera* i mnogobrojnim drugim priredbama. Nižu se zbirke pjesama na čakavici, pokreće se godišnji susret mladih pjesnika *Ca je ča*. Promatrano iz toga kuta, moglo bi se zaključiti da labinski lokalni govor doživljava svoje zvjezdane trenutke. Više je nego značajno da se ovakvim djelovanjem i raznim oblicima bilježenja riječi labinske čakavice zauvijek sačuvaju. (Milevoj, 2016:7).

7.1. O labinskoj čakavici

U moru čakavice, labinska je čakavica dugo bila nepoznat i neistražen otok. Premda ni poznati istarski jezikoslovac, pedagog, profesor i Istranin Tone Peruško nije dobro poznao labinsku čakavicu, zabilježio je kako je jezik Labinjana zanimljiv. Zbog starine i otočke karakteristike, jer naliči na čakavske govore kvarnerskih i nekih dalmatinskih otoka. Labinjan bi se sa svojim labinskim govorom vrlo lijepo snašao na Komiži na otoku Visu ili u Trogiru. (Milevoj, 2006:11).

Čakavica kao dio sjevernočakavskoga, odnosno ekavskočakavskoga dijalekta prevladava na području povijesne Općine Labin (Terra Albona), poznatije kao Labinščina, na kojem od 1993. godine uz Grad Labin postoje još i općine Raša i Sveta Nedelja. Unutar toga jezično prepoznatljivoga lokaliteta ima i manjih čakavskih oaza, uz uobičajene raznolikosti i posebnosti određenih sela. Uz obalu se čakavica govori od Ripende preko Rapca do Prtloga, Gore Glušići, Bartića i Salakovaca, dok je

ekavska čakavica govor stanovnika Svete Marine, Drenja, Ravnih, Brgoda, kao i sjevernijih Kranjaca i Rogočane. Rijeka Raša je razmeđe između labinskog govora i jugozapadne istarske ikavske čakavice, a uz Raški zaljev od Koromačna, Viškovića, Svetoga Lovreča, pa sve do Trgeta, opet se govori čakavicom. Čakavci su i u selima iznad Krapanske vale, Kapelici i Bregu, ali i na drugoj strani, u Topidu, Zartinju, Snašićima, Marićima, Velim i Malim Turinima, Tomovima, Županićima, Brnjcima, Becićima, Marciljanima, Svetoj Nedelji, kao i plominskim zaseocima Malinima i Klavaru. Eržišće i Stepčići granična su područja s tzv. ikavsko-ekavskom čakavicom, odnosno čepićkim govorom, kojem pripadaju Šumber i Kršan, a i sam Čepić.

Mještani Kršana imaju svoj poseban govor kojega profesorica hrvatskog jezika i književnosti Nada Peršić opisuje u svojoj knjizi „Govor Kršana“. U toj knjizi nalazi se i opis cijelog Kršana u povijesnom, geografskom, demografskom i društvenom određenju i dijalektološki opis govora Kršana. Mjesni govor Kršana u dijalektološkoj klasifikaciji pripada ikavsko-ekavskome dijasporskome „čepićkom“ tipu, o kojem se nije znalo mnogo, zbog čega dijalektolozima predstoji cjelovito istraživanje govora toga tipa radi utvrđivanja njihove jezične strukture i preciznije klasifikacije. (Peršić, 2002:140).

U samom je Labinu nakon dolaska Venecije talijanski jezik, odnosno njegov venecijanski dijalekt, postupno postao jezik komuniciranja njegovih stanovnika, a prihvatili su ga i oni koji su se u nj doselili, bilo to iz najbliže okolice ili iz udaljenije Slovenije. Gradsko stanovništvo talijanskog Labina i Plomina u pravilu se nije služilo čakavicom, odnosno nije bilo dvojezično. Rijetki građani koji su zbog posla ili nekih drugih razloga komunicirali sa seoskim, odnosno slavenskim stanovništvom, kao što je bio i popularni liječnik barun Tomasso Lazzarini, čakavicu su govorili brkajući padeže i rodove. U dijelu Presike bližem Labinu, zatim Vinežu, Rapcu i Svetoj Nedelji, koje nisu bile udaljene i izolirane seoske sredine, već relativno dobro razvijena prigradska mjesta, još za vrijeme Austrije prevladavao je službeni talijanski jezik, ali vrlo se često čula i čakavica. Čakavci svoj govor nisu nazivali ni hrvatskim, ni slavenskim, a još manje labinjskim, što se uspostavilo tek u posljednjih šezdesetak godina. Onda su navodili da pričaju po domaće. Kontaktirajući s iseljenicima stanovnika Labinštine, koji znaju tek pokoju riječ, pričalo se kako su njihovi roditelji nekada, odnosno između dva rata, kada je Istra bila u sastavu fašističke Italije, između sebe govorili na labinskoj čakavici. Kada roditelji nisu htjeli da ih djeca razumiju, međusobno su tako pričali, ili u slučaju kada im se omakla

pokoja izvorna domaća psovka. Književnim hrvatskim jezikom nakon odlaska Italije s ovih prostora govorili su rijetki pojedinci, s obzirom na to da su hrvatske škole zatvorene ubrzo nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i dolaska Istre unutar granica nove državne tvorevine. Hrvatske škole na Labinštini je uglavnom potkraj 19. stoljeća otvaralo Društvo Ćirila i Metoda, a one su postojale u Ripendi, Rapcu, Svetoj Nedelji, Šumberu, Drenju, Svetom Lovreču, ali i Čepiću, Šušnjevići te rudarskom središtu Krapnu, gdje uz njemačku i talijansku školu država otvarala za djecu svojih službenika. Učitelji su tada uglavnom bili Slovenci ili Česi, od kojih je najpoznatiji bio Ferdinand Hrdy iz Svetog Lovreča koji je uoči Prvog svjetskog rata otvorio prvu hrvatsku čitaonicu u Labinu. U to vrijeme nije bilo ni jedne školske ili kulturne ustanove na hrvatskom jeziku. S početka 20. stoljeća datira i razglednica hrvatske škole iz Svetoga Lovreča na kojoj je bila i poruka na hrvatskom jeziku *Pozdrav s Labinštine*, što je u ono vrijeme bila velika rijetkost. S poznavanjem labinske čakavice, problem je imao i istarski jezikoslovac, pedagog i profesor Tone Peruško, koji nije dobro poznao labinsku čakavicu te je o istarskim govorima na stranicama Glasa Istre početkom šezdesetih godina dao zabilježiti da je jezik Labinjana veoma zanimljiv zbog starine i svoje otočke karakteristike, jer naliči na čakavske govore kvarnerskih i nekih dalmatinskih otoka. Labinska čakavica kao dio razgranatije čakavice, koja se nekada prostirala sve do Karlovca, slična je ne samo čakavici naših otoka, već i Splita, Trogira i drugih gradova uz našu obalu, posebice zbog romanizama, odnosno utjecaja venecijanskog dijalekta, a labinska čakavica zbog toga ima i nekih sličnosti i povezanosti s govorom Bokelja u Crnoj Gori. Labinski se govor ubraja u sjevernočakavski ili ekavsko-čakavski dijalekt, riječi koje su se stoljećima usmeno prenosile s koljena na koljeno, mijenjajući se sporo kao i tradicionalan način života ovdašnjih ratara i stočara, koji se brže počinje mijenjati tek industrijalizacijom svijeta potkraj 19. stoljeća. Beogradski filolog Aleksandar Belić autor je prvog teksta o istraživanju labinskog govora, provedenog potkraj ljeta 1912. godine, pod naslovom *Izveštaj Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe, potpomognutom sredstvima iz „Velimirijanuma“*. Tom prilikom je, istražujući karakteristike srednjoistarskih govora, boravio na području od Plominskog zagorja na sjeveru, preko Šumbera, Svete Nedelje, Snašića i Santaleza, pa do Ripende i Svetog Lovreča na južnom dijelu Labinštine. Uz ostalo, u izvještaju su njegovi zapisi o samoglasnicima posebnog izgovora i ekavskom refleksu jata. Svojim je saznanjima

značajno utjecao na buduće istraživače istarskih dijalekata, uključujući i labinski govor. (Milevoj, 2016: 10-11).

Veliki odmak u rasčlanjivanju labinske cakavice ne čini ni poznati hrvatski jezikoslovac Josip Ribarić, rodom iz Vodica na Čićariji, kojemu je 1940. godine u Beogradu u izdanju Srpske kraljevske akademije izašla knjiga *Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri*. U njoj neposredne jezične prilike na Labinštini navodi u uvodu osvrtnjem na popis stanovništva prema jeziku općina. Prema tom kriteriju, iako vrlo dvojbenom, u neposrednoj okolici Labina za talijanski se jezik 1910. godine izjasnilo 238, a za hrvatski 783 stanovnika. Ogroman iskorak u istraživanju labinskog govora učinila je Silvana Vranić, profesorica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, koja je nakon višegodišnjeg rada i objavljivanja članaka o toj temi rezultate svoga rada 2005. godine objavila u monografiji *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Uz ostalo, istraživala je i labinski govor. Zahvaljujući njoj 2007. godine tri studentice Filozofskog fakulteta u Rijeci odabiru za svoje diplomske radove teme povezane s labinskim govorom. (Milevoj, 2016: 10).

8. CAKAVSKA PISANA RIJEČ

Prvi književno-poetski tekst na labinskom govoru, odnosno prvi pisani trag labinske cakavice, zabilježen je prije točno 55 godina. Daleke 1960. godine u Istarskom borcu, glasilu pulskih gimnazijalaca i kasnije omladine Istre, pod naslovom „*Zgubi son bareto*“, objavljena je kratka novela Marije Višković, rodom iz Labina. Deset godina kasnije u istom časopisu Valnea Dučić objavljuje pjesmu na cakavici pod nazivom „*Kokoši*“. Poezija nadarene Zdenke Višković, labinske pjesnikinje iz Pule, na stranicama Istarskog borca pojavljuju se 1969. godine, a na cakavici 1972. godine. Prvo književno djelo na cakavici pojavilo se iste godine kada je Rašan Županić objavio dramu o Labinskoj republici pod nazivom „*Kova je naša*“. Dijalozi u njoj većim su dijelom pisani labinskom cakavicom, što je bio glavni razlog da je u svoj program obilježavanja 50. obljetnice Labinske republike 1971. godine ne stavlja u Odbor za proslavu, zbog toga što je napisana na labinskoj cakavici.

U izdanju Istarske naklade iz Pule 1984. godine iz tiska je izašla zbirka pjesama „*Tanac jončići na kršine*“ Zdenke Višković, koja se postavila vrlo visoke kriterije u poeziji labinskih cakavaca. Njome će se njihova cakavica definitivno

potvrditi kao vrlo plastično izražajno sredstvo u poeziji. Poezija pisana domaćim govorom sve više prodire i u medije, čemu je u prilog išlo i pokretanje općinskog glasila „*Labinska komuna*“ 1976. godine, gdje se redovito objavljuju pjesme osnovnoškolaca i srednjoškolaca, ali i već afirmiranih pjesnika, te naših iseljenika. Nakon nekoliko godina kontinuiranog rada, u što su bile uključene osnovne i srednje škole Labinštine s čakavskog, ali i čakavskog govornog područja. Godine 1996. tiskana je zbirka pjesama pod nazivom „*Labinski versi*“, gdje je predstavljen veliki potencijal labinske poetske scene na čakavici. Veliki pomak za promoviranje labinske čakavice učinio je labinski pjesnik, književnik i urednik Sandro Gobo, koji je u zbirci „*Slike sa zvjezdanih kolodvora*“, objavljenoj 2003. godine u Varaždinu zajedno s još dvoje autora, pod naslovom „*Dogadori, kovoci*“ objavio splet pjesama na labinskoj čakavici. Bila je to svojevrsna promocija labinskog govora izvan granica Labinštine i Istre. U nizu objavljenih knjiga i pjesama zapažen je „*Tanac besedi*“ Josipa Pineta Knapića, dugogodišnjeg predsjednika RKUD-a Rudar i promotora labinske čakavice u popularnoj emisiji Radio Labina pod nazivom „*Užonci našega kraja*“. Labinska čakavica nije samo prikazana kroz knjige i pjesme, već se često uglazbljuje i izvodi na raznim festivalima i manifestacijama. Ovaj prikaz potvrđuje da labinska čakavica, iako sve manje korištena u svakodnevnom govoru, u svom dugom vijeku trajanja nikada nije bila više medijski eksponirana i objavljivana. (Milevoj, 2016: 17-22).

Zdenka Višković (Flacius, 2008: 156).

Naka sunce sveti...

Naka sunce sveti

i doš naka pada

naka mi se je rodit

spametit se ca son znala

imet samo sebe radi

delat ca ja delat treban

neka mi se je zbudit

s miron doma nazad prit

i doš naka pada

i sunce naka sveti

NAKA BUDE BOŽE MOJ

NAKA BUDE VOLJA TVOJA

8.1. Samoglasnici posebnog izgovora i naglasci

U labinskom govoru karakteristična su dva samoglasnika koja se posebno izgovaraju, uz podosta varijacija – ovdje će se bilježiti kao ô i î. Na mjestu glasa ô u labinskim riječima kao što su *Bôh, bôš, nôš, jôje, Môte, nôh, prôh, Rôvni* u hrvatskom književnom jeziku nalaze se o ili a: *Bog, bos, nos, jaje, Mate, nag, prah, Ravni*. Samoglasnik a u tim se riječima izgovara i među istarskim čakavcima, premda sjeverozapadni labinski susjedi – Kršanci, Čepljani i Pićanci – umjesto a također izgovaraju o ili ô, kao *joje, Kršon, mloda, Pićon*, itd.

Govor Kršana pripada starijem dvoakcenatskom sustavu. Taj je sustav zahvaćen prvom promjenom u starom troakcenatskom sustavu, a to je neutralizacija intonacije dugih naglasaka ~ i , dokinuće intonacijske opozicije među dugim naglascima. Dvoakcenatski sustavi kakav je govor Kršana ne mogu ostvarivati silinu na drugoj, nego samo na prvoj mori volaka. Govor Kršana pripada trećoj skupini govora jer nema zavnutog naglasaka ni u sistemu, ni u govoru, pa je na obje razine dvoakcenatski. U govoru Kršana jasno se razlikuju glasovi č i ć. Glas ć ima specifičnu čakavsku realizaciju, mjesto dodira jezika s nepcem gotovo je palatalno, tako da se govor Kršana uveliko razlikuje od labinskog govora. (Peršić, 2002:29).

Glas ô obično je najbližiji njemačkom glasu ö, a izgovara se tako da se usta pripreme za izgovaranje glasa o, a da se potom pokuša izgovoriti glasu u. Često se izgovara i glas koji je „između“ o i u, tzv. zatvoreno o, a ponekad se izgovara i kao pravi dvoglas, tj. diftonog uo. Izgovor ovisi ponajviše o naglasku, ali i nekim drugim čimbenicima, pa će se u različitim mjestima Labinštine često čuti različiti ostvaraj iste riječi s tim glasom. U nekim se riječima glas ô u množini mijenja u o, kao npr. *jôje* u *joja*, ili o u a, kao u riječi *Labinjon* u jednini naspram *Labinjani* u množini, što je sve

također posljedica naglasaka, tj. akcentuacije. Drugi samoglasnik posebnog izgovora je *î*, koji se ponekad izgovara kao glas „između“ e i *i*, ili pak kao pravi dvoglas *ie*, kao npr. u riječima *dîtè*, *mlîkò*, *Rîkà*. Neki Labinjani umjesto toga glasa izgovaraju i pišu e u tim istim riječima - *detè*, *mlekò*, *Rekà*. Usporede li se te riječi s književnim inačicama *dijete*, *mlijeko* i *Rijeka*, nije teško zamijetiti da je taj glas zapravo odraz oblik tzv. jata pod drugim naglaskom, a ne njegov ikavski oblik. Labinjani su ekavci pa kažu *decà*, *lêpo*, a ne *dîca* ili *lîpo*, kako te riječi izgovaraju u susjednoj, čakavskoj Šumberščini, koja se dodiruje s Nedeščinom. Ipak, ima i primjera kod dijela labinskih čakavaca koji umjesto glasa e koji nije podrijetlom od tzv. jata, kao u riječima kao što su *med*, *meso* i drugima, izgovaraju *î*, odnosno *mîd* i *mîso*, a ne *méd* ili *mêso*. Ipak, ni u takvim oblicima ne može se govoriti o ikavici labinske čakavice, već o svojevrsnoj mutaciji samoglasnika e, što je sve posljedica akcentuacije, koja je uzrok i posebnom izgovoru glasa *ô*. Naime, i *ô* i *ê* javljaju se isključivo pod dugim naglaskom, koji je i uvjetovao njihov poseban i drugačiji izgovor. Naglasci u labinskoj čakavici mogu biti na svakom slogu u riječi. Vrlo su često na zadnjem slogu riječi, što je pokazatelj starine naglasnoga sustava labinskog govora. Lako je to uočljivo i kod glagola, infinitiv kojih nikada ne završava na *i*. Primjeri sa svim samoglasnicima osim o: *storît*, *škercât*, *zadrevenêt*, *spuznût* i druga. Najčešće se radi o kratkim naglascima, ali nisu rijetki ni dugi kao *takunât*, *strpêt se*, *usahnût* itd.

Mnoge riječi labinskog govora imaju naglaske na prvom i središnjem slogu. *Škèrac*, *pùpak*, *cmàrit*, *fînit* i *gômbat se* zatim, *glâdit*, *sême*, *pîpa*, *môre* i *jûgo* primjeri su za oba naglaske na prvom slogu riječi u svima varijantama samoglasnika. Slijedi niz od pet primjera sa svim samoglasnicima za kratke i duge naglaske u središnjem dijelu riječi: *mitrâlja*, *palèntar*, *rubîdnica*, *konòba* i *figùrica*, te *stomânja*, *susêda*, *poparkîdat*, *škalinôda* i *skermadûra*.

Budući da je najveći broj labinskih govora tzv. dvoakcenatski, tj. ima samo dva naglaske – jedan kratki i jedan dugi, tako su i u ovoj knjizi zabilježena samo dva naglaske, dugosilazni i kratkosilazni, koji su obilježeni u lingvistici uobičajenim znakovima [^] za dugi i za kratki. Dok su samoglasnici posebnog izgovora i danas jedna od glavnih značajki labinskog govora i njegov znak prepoznavanja i stup melodioznosti, nekadašnji glasovi između s i š, odnosno z i ž, zbog utjecaja književnoga jezika, ali i ostalih čakavskih dijalekata u Istri i na samoj Labinštini, danas su prisutni tek u govoru najstarijih Labinjana. (Milevoj, 2016: 23-25)

9. OSNOVE GRAMATIKE

Boljemu poznavanju posebnosti, ali i draži, strukture i drugih osebujnosti labinskog govora, trebale bi doprinijeti i osove gramatike. Mogu služiti kao i potvrda pripadnosti labinskog govora hrvatskomu jezičnom stablu, odnosno njegove sličnosti s ostalim čakavskim govorima, ali ujedno i kao prilog njihove međusobne različitosti. (Milevoj, 2016: 26).

9.1. Imenice

Osobna imena

Muški rod

Muška imena dekliniraju se na sličan način kao i u većem dijelu sjeverne čakavštine, te kao u nekim govorima u Crnoj Gori i Sloveniji, s tzv. umetkom –et-: *Brûno – Brûneta, Ìve - Ìveta, Mårijo - Mårijeta, Tôni - Tôneta* itd. Imena koja nemaju istarske, odnosno labinske korijene dekliniraju se kao i u hrvatskom književnom jeziku, osim u instrumentalu gdje imaju nastavak –on, a ne –om. Osobna imena u deminutivu - Tonīć, Franīć, Ìvić i druga – dekliniraju se kao „obične“ imenice muškog roda. (Milevoj, 2016: 27).

Padežni su nastavci za deklinaciju muških imena sljedeći:

N	-e/-i/-o/-Ø
G	-eta
D	-etu
A	-eta
V	-e/-i/-o/-Ø
L	-etu
I	-eton

Kao i u hrvatskom standardnom jeziku, osobna imena obično nemaju množinske oblike, nego se javljaju isključivo u jednini

Primjeri:

N	<i>Īve</i>	<i>Tōni</i>	<i>Mārijo</i>	<i>Franīc</i>
G	<i>Īveta</i>	<i>Tōneta</i>	<i>Mārijeta</i>	<i>Franīca</i>
D	<i>Īvetu</i>	<i>Tōnetu</i>	<i>Mārijetu</i>	<i>Franīcu</i>
A	<i>Īveta</i>	<i>Tōneta</i>	<i>Mārijeta</i>	<i>Franīca</i>
V	<i>Īve</i>	<i>Tōni</i>	<i>Mārijo</i>	<i>Franīc</i>
L	<i>Īvetu</i>	<i>Tōnetu</i>	<i>Mārijetu</i>	<i>Franīcu</i>
I	<i>Īveton</i>	<i>Tōneton</i>	<i>Mārijeton</i>	<i>Franīcon</i>

Slika 26: (Milevoj, 2016: 27).

Ženski rod

Osobna imena ženskog roda imaju nastavke kao i druge imenice ženskog roda, s time da se one koje završavaju na -e dekliniraju slično kao muška imena toga tipa, tj. i njima se dodaje umetak -et-:

N	-a/-e
G	-i ili -e/-ete
D	-e/-ete
A	-o/-eto
V	-a/-e
L	-e/-ete
I	-o/-eto

Primjeri:

N	<i>Ivanīna</i>	<i>Frānica</i>	<i>Lūce</i>
G	<i>Ivanīni</i>	<i>Frānice</i>	<i>Lūcete</i>
D	<i>Ivanīne</i>	<i>Frānice</i>	<i>Lūcete</i>
A	<i>Ivanīno</i>	<i>Frānico</i>	<i>Lūceto</i>
V	<i>Ivanīna</i>	<i>Frānica</i>	<i>Lūce</i>
L	<i>Ivanīne</i>	<i>Frānice</i>	<i>Lūcete</i>
I	<i>Ivanīno</i>	<i>Frānico</i>	<i>Lūceto</i>

Slika 27. (Milevoj, 2016:27).

Opće imenice

Muški rod Nastavci:

jednina		množina
N	-∅	-i
G	-a	-i ili -∅
D	-u	-an, -en ili -on
A	= N za 'neživo' ili = G za 'živo'	-i
V	= N	-i
L	-e ili -u	-ah
I	-on ili -en	-i ili -ami

jednina		množina	
'živo'	neživo'		
N	<i>kôvar</i>	<i>zajik</i>	<i>kôvari, zajiki</i>
G	<i>kôvara</i>	<i>zajika</i>	<i>kôvar/kôvari, zajik/zajiki</i>
D	<i>kôvaru</i>	<i>zajiku</i>	<i>kôvaron, zajikan</i>
A	<i>kôvara</i>	<i>zajik</i>	<i>kôvari, zajiki</i>
V	<i>kôvar</i>	<i>zajik</i>	<i>kôvari, zajiki</i>
L	<i>kôvare/kôvaru</i>	<i>zajike/ zajiku</i>	<i>kôvarah, zajikah</i>
I	<i>kôvaron</i>	<i>zajikon</i>	<i>kôvari/kôvarami, zajiki/zajikami</i>

Slika 28. (Milevoj, 2016: 28).

Srednji rod

Nastavci:

jednina		množina
N	-o ili -e	-a
G	-a	-ah ili -∅
D	-u	-an ili -ami
A	= N	-a
V	= N	-a
L	-e ili -u	-ah
I	-on ili -en	-ami

jednina		množina		
N	<i>selò</i>	<i>jôje</i>	<i>selà</i>	<i>jôja</i>
G	<i>selà</i>	<i>jôj(et)a</i>	<i>sêl ili selàh</i>	<i>jôj ili jôjah</i>
D	<i>selù</i>	<i>jôj(et)u</i>	<i>sèlan ili selàmi</i>	<i>jôjan ili jôjami</i>
A	<i>selò</i>	<i>jôje</i>	<i>selà</i>	<i>jôja</i>
V	<i>selò</i>	<i>jôje</i>	<i>selà</i>	<i>jôja</i>
L	<i>selè/selù</i>	<i>jôjeljôju</i>	<i>selàh</i>	<i>jôjah</i>
I	<i>selòn</i>	<i>jôj(et)on</i>	<i>selàmi</i>	<i>jôjami</i>

Ženski rod

Nastavci:

jednina		množina	
N	-a	-i	
G	-e ili -i	-i ili -ø	
D	-e	-an ili -on	
A	-o	-i	
V	-a	-i	
L	-e	-ah	
I	-o	-ami	

jednina		množina	
N	<i>ženà</i>	<i>ženì</i>	
G	<i>ženì</i>	<i>ženì ili žen</i>	
D	<i>ženè</i>	<i>ženôn</i>	
A	<i>ženò</i>	<i>ženì</i>	
V	<i>ženà</i>	<i>ženì</i>	
L	<i>ženè</i>	<i>ženàh</i>	
I	<i>ženó</i>	<i>ženàmi</i>	

Slika 29. (Milevoj, 2016: 28).

9.2. Pridjevi

U labinskom su govoru u najčešćoj uporabi opisni i građevni pridjevi, dok su posvojni pridjevi rijetki, dijelom nastali i pod utjecajem književnog jezika nakon što se Istra našla unutar granica Jugoslavije i Hrvatske.

Opisni pridjevi: *cřn*, *dôbar*, *gřd*, *krvôf*, *lêp*, *míci*, *véli* i dr.

Građevni pridjevi: *drevên*, *plotnên*, *zlôti*, *želêzan* i dr.

Posvojni pridjevi: *hrvôski*, *istrijônski*, *labinjônski*, *talijônski*, ali *ot bràta* (bratov), *ot sestri* (sestrin), *ot ocà* (očev), *ot màtri* (majčin) itd.

Labinski govor razliku između neodređenog i određenog oblika pridjeva čuva samo u nominativu jednine pridjeva muškoga roda (npr. *lêp* – *lêpi*, *mlôd* - *mlôdi*, *stôr* - *stôri* itd.) U deklinaciji su prevladali nastavci za određeni lik:

Jednina

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N	<i>stôr-i</i>	<i>stôr-a</i>	<i>stôr-o</i>
G	<i>stôr-ega</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-ega</i>
D	<i>stôr-emu</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-emu</i>
A	<i>stôr-i ili stôr-ega</i>	<i>stôr-o</i>	<i>stôr-o</i>
V	<i>stôr-i</i>	<i>stôr-a</i>	<i>stôr-o</i>
L	<i>stôr-en</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-en</i>
I	<i>stôr-en</i>	<i>stôr-o</i>	<i>stôr-en</i>

Množina

	muški rod	ženski rod	srednji rod
N	<i>stôr-i</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-a</i>
G	<i>stôr-eh</i>	<i>stôr-eh</i>	<i>stôr-eh</i>
D	<i>stôr-en</i>	<i>stôr-en</i>	<i>stôr-en</i>
A	<i>stôr-i ili stôr-ega</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-a</i>
V	<i>stôr-i</i>	<i>stôr-e</i>	<i>stôr-a</i>
L	<i>stôr-eh</i>	<i>stôr-eh</i>	<i>stôr-eh</i>
I	<i>stôr-emi</i>	<i>stôr-emi</i>	<i>stôr-emi</i>

Slika 30. (Milevoj, 2016: 30).

Stupnjevat se mogu samo opisni pridjevi: *bêl*, *cřn*, *debêl*, *dôbar*, *hûd*, *lêp*, *stôr*, *sûh*, *vêsel* itd. U ovom obliku pridjev se nalazi u pozitivu kada označava svojstva jednoga predmeta - *dôbar*, *hûd* itd. Kada s pridjevom uspoređujemo predmete, on se nalazi u komparativu. Kada uspoređujemo više predmeta, pridjev se nalazi u superlativu.

Nastavci za komparativ su: -ši, -ji, -eji.

-ši: *lêp* – *lêpši* (lijep-ljepši)

-ji: *mlôd - mlàji, hûd - hùji, třd - třji, gřd - gřji* (mlad-mlađi, zločest-zločestiji, tvrd-tvrđi, ružan-ružniji)

-eji: *crn - crnèji, stôr - starèji, slôn - slanèji, krèpak - krepcèji, siromàh - siromahèji* (crn-crnji, star-stariji, slan-slaniji, čvrst-čvršći, siromašan-siromašnji)

Superlativ se tvori dodavanjem prefiksa naj – ispred komparativa: *nàjcrnèji, nàjfreškèji, nàjgři, nàjhùji, nàjkontentèji, nàjlèpši, nàjmlàji*, itd. (Milevoj, 2016: 31).

9.3. Zamjenice

Osobne zamjenice

Osobne zamjenice u labinskom govoru identične su onima u književnom jeziku: *jă, tî, ôn, onă, onò, mî, vî, onî, onè, onă*. Jedina je razlika u polazišnom obliku u naglascima. Do većih razlika dolazi u njihovoj deklinaciji, osobito u skraćenom obliku.

Jednina

N	<i>jă</i>	<i>tî</i>	<i>ôn</i>	<i>onă</i>	<i>onò</i>
G	<i>menè, me</i>	<i>tebè, te</i>	<i>njegă, ga</i>	<i>njê, je</i>	<i>njegă, ga</i>
D	<i>menè, mi</i>	<i>tebè, ti</i>	<i>njemù, mu</i>	<i>njê, je</i>	<i>njemù, mu</i>
A	<i>menè, me</i>	<i>tebè, te</i>	<i>njegă, ga</i>	<i>njô, jo</i>	<i>onò</i>
V	-	<i>tî</i>	-	-	-
L	<i>menè</i>	<i>tebè, te</i>	<i>njemù, njen</i>	<i>njê</i>	<i>njemù, njen</i>
I	<i>mănon</i>	<i>tôbon</i>	<i>njîn</i>	<i>njô</i>	<i>njîn</i>

Slika 31. (Milevoj, 2016: 31).

Množina

N	<i>mî</i>	<i>vî</i>	<i>onî, onë, onà</i>
G	<i>nàs</i>	<i>vàs</i>	<i>njîh, hi</i>
D	<i>nôn, nan</i>	<i>vôn, van</i>	<i>njîmi, njîn</i>
A	<i>nàs</i>	<i>vàs</i>	<i>njîh, hi</i>
V	-	<i>vî</i>	-
L	<i>nâmi</i>	<i>vâmi</i>	<i>njîmi</i>
I	<i>nâmi</i>	<i>vâmi</i>	<i>njîmi</i>

Povratna zamjenica

N	-
G	<i>sebë, se</i>
D	<i>sebë, se</i>
A	<i>sebë, se</i>
V	-
L	<i>sebë</i>
I	<i>söbon</i>

Upitne zamjenice

N	<i>kî</i>	<i>cä</i>
G	<i>kêga</i>	<i>cegä</i>
D	<i>kêmu</i>	<i>cên</i>
A	<i>kêga</i>	<i>cä, cô</i>
V	-	-
L	<i>kêmu</i>	<i>cên</i>
I	<i>kên</i>	<i>cên</i>

Posvojne zamjenice

jednina	množina			
N	<i>môj</i>	<i>mojã</i>	<i>mojõ</i>	<i>mojî, mojê, mojã</i>
G	<i>mojêga</i>	<i>mojê</i>	<i>mojêga</i>	<i>mojêh</i>
D	<i>mojêmu</i>	<i>mojê</i>	<i>mojêmu</i>	<i>mojên</i>
A	<i>mojêga ili môj</i>	<i>mojõ</i>	<i>mojõ</i>	<i>mojî, mojê, mojã</i>
V	<i>môj</i>	<i>mojã</i>	<i>mojõ</i>	<i>mojî, mojê, mojã</i>
L	<i>mojên</i>	<i>mojê</i>	<i>mojên</i>	<i>mojêh</i>
I	<i>mojên</i>	<i>mojõ</i>	<i>mojên</i>	<i>mojêmi</i>

Slika 32. (Milevoj, 2016: 32).

Na isti se način mijenjaju i ostale posvojne zamjenice: *tvôj* (*tvojã, tvojõ*), *svôj* (*svojã, svojõ*), *nâš* (*nãša, nãšo*), *vâš* (*vãša, vãšo*), *njegõf* (*njegõva, njegõvo*), *njêni* (*njêna, njêno*), *njîhof* (*njîhova, njîhovo*). (Milevoj, 2016: 33).

Pokazne zamjenice

	jednina			množina
N	<i>tā (taīsti)</i>	<i>tā (taīsta)</i>	<i>tô</i>	<i>tî, tê, tă</i>
G	<i>tēga</i>	<i>tê</i>	<i>tēga</i>	<i>têh</i>
D	<i>tēmu</i>	<i>tê</i>	<i>tēmu</i>	<i>tên</i>
A	<i>tēga ili tă</i>	<i>tô</i>	<i>tô</i>	<i>tî, tê, tă</i>
V	-	-	-	-
L	<i>tên</i>	<i>tê</i>	<i>tên</i>	<i>têh</i>
I	<i>tên</i>	<i>tô</i>	<i>tên</i>	<i>têmi</i>

Slika 33. (Milevoj, 2016: 33).

Jednako se dekliniraju i ostale pokazne zamjenice: *vă (ovaj), (vaīsti; vă, vò), onă (onaj), (onaīsti; onă, onò), tokòf (takav), (tokòva, tokòvo), vokòf (ovakav), (vokòva, vokòvo), onokòf (onakav), (onokoòva, onokòvo)*. (Milevoj, 2016: 33).

Upitne zamjenice

	jednina			množina
N	<i>kî</i>	<i>kà</i>	<i>kô</i>	<i>kî, kê, kà</i>
G	<i>kêga</i>	<i>kê</i>	<i>kêga</i>	<i>kêh</i>
D	<i>kêmu</i>	<i>kê</i>	<i>kêmu</i>	<i>kên</i>
A	<i>kî ili kêga</i>	<i>kô</i>	<i>kô</i>	<i>kî, kê, kà</i>
V	-	-	-	-
L	<i>kên</i>	<i>kê</i>	<i>kên</i>	<i>kêh</i>
I	<i>kên</i>	<i>kô</i>	<i>kên</i>	<i>kêmi</i>

Slika 34. (Milevoj, 2016: 33).

Tako se mijenjaju i neodređene zamjenice: *nèki (nèka, nèko), sàki (sàka, sàko)*, a zamjenice *cegòf (cegòva, cegòvo)* i *kokòf (kokòva, kokòvo)* mijenjaju se kao posvojne zamjenice. (Milevoj, 2016: 33).

9.4. Brojevi

U labinskom su govoru sklonjivi glavni brojevi jedôn, dvô, trî, cetîri, a brojevi od pet nadalje ne mijenjaju se. Redni se brojevi mijenjaju kao pridjevi. (Milevoj, 2016: 34).

		jedinina		množina
N	<i>jedôn</i>	<i>jenà</i>	<i>jenò</i>	<i>jenî, jenè, jenà</i>
G	<i>jenèga</i>	<i>jenê</i>	<i>jenèga</i>	<i>jenèh</i>
D	<i>jenèmu</i>	<i>jenê</i>	<i>jenèmu</i>	<i>jenên</i>
A	<i>jedôn ili jenèga</i>	<i>jenô</i>	<i>jenò</i>	<i>jenî, jenè, jenà</i>
V	-	-	-	-
L	<i>jenên</i>	<i>jenê</i>	<i>jenên</i>	<i>jenèh</i>
I	<i>jenên</i>	<i>jenô</i>	<i>jenên</i>	<i>jenèmi</i>
N	<i>dvô, dvê</i>	<i>trî</i>		<i>cetîri, cetîre</i>
G	<i>dvèh</i>	<i>trèh</i>		<i>cetîreh</i>
D	<i>dvên</i>	<i>trên</i>		<i>cetîren</i>
A	<i>dvô, dvê</i>	<i>trî</i>		<i>cetîri, cetîre</i>
V	<i>dvô, dvê</i>	<i>trî</i>		<i>cetîri, cetîre</i>
L	<i>dvèh</i>	<i>trèh</i>		<i>cetîreh</i>
I	<i>dvèmi</i>	<i>trèmi</i>		<i>cetîremi</i>

Slika 35. (Milevoj, 2016: 34).

9.5. Glagoli

Infinitiv

Za razliku od hrvatskog književnog jezika ili dijela čakavice u Istri, infinitiv glagola u labinskoj čakavici nema završetak -ti ili -ći, odnosno gubi završno -i, pa su nastavci -t ili -ć.

Glagoli koji u infinitivu imaju isti korijen i značenje kao u hrvatskom književnom jeziku razlikuju se po izostanku završnoga -i (ponekad i nekih drugih suglasnika) te naglascima.

Primjeri:

klesati - klesät

krasti - kräs

musti - mûs

patiti - pätit

plesti - plës

tući - tûć

Naglasak češće dolazi na zadnjem slogu glagola, a nerijetko i na početku te u sredini riječi.

Primjeri:

bižät (bježati), kalät (spustiti), komodät (raskomotiti se), koštät (koštati), pensät (misлити), prävít (reći). (Milevoj, 2016: 35).

10. GLAGOLSKI OBLICI

10.1. Prezent

Glagoli u labinskom govoru imaju nastavke koji se, osobito u jednini, prilično razlikuju od književnog jezika. U prezentu glagoli mogu imati ove nastavke:

1. -in, -iš, -i, -imo, -ite, -e ili -o
2. -en, -eš, -e, -emo, -ete, -o
3. -an ili -on, -aš ili -oš, -a ili -o, -amo ili -omo, -ate ili -ote, -ajo ili -ojo.

Treći tip nastavka ima dvije varijante, od kojih se prva sa samoglasnikom *a* koristi kad je naglasak na osnovi riječi, a druga s *o* kad je naglasak na nastavku.

Primjeri:

vàdit (učiti)

1. vadin
2. vadiš
3. vadi
1. vavimo
2. vadite
3. vade ili vado

tèc (trčati)

1. tecên
2. tecèš
3. tecè
1. tecèmo
2. tecète
3. tecò

gonät (pričati)

1. gônán
2. gónaš
3. góna
1. gônamo
2. gónate
3. gónajo

Labinska čakavica od prošlih vremena poznaje perfekt i pluskvamperfekt, a ima i poseban oblik glagola *biti* koji je ostatak nekadašnjeg aorista. Zanimljivo je da se u nekim dijelovima Labinštine, posebice u južnim govorima, kod starijeg

stanovništva čuju izrazi tipa *beše bilo*. Radi se o jednom obliku pluskvamperfekta, gdje je oblik *beše* reliktni nekadašnjeg imperfekta glagola *biti* (imperfekt kao glagolsko vrijeme, kao ni aorist, danas više ne postoji u labinskom govoru). (Milevoj, 2016: 37).

10.2. Perfekt

Perfekt se tvori isto kao i u hrvatskom književnom jeziku – od prezenta pomoćnoga glagola *biti* (*son, si, je, smo, ste, se, so*) i glagolskog pridjeva radnog koji se spreže. (Milevoj, 2016: 37).

1. son vādi (vādila)
2. si vādi (vādila)
3. je vādi (vādile, vādila)

Primjer:

Jā son cēra vādi cēli dōn, ma sējno nesōn nīc navādi!

(Ja sam jučer učio cijeli dan, ali svejedno nisam ništa naučio!)

10.3. Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt se ne koristi prečesto, ali tvori se kao i u hrvatskom književnom jeziku: od perfekta glagola *biti* (*son bi/bila, si bi/bila, je bi/bila/bilo, smo bili/bile, ste bili/bile/bila, so bili/bile/bila*) i glagolskog pridjeva radnog koji se spreže. (Milevoj, 2016: 37).

1. son bi vādi (bila vādila)
 2. si bi vādi (bila vādila)
 3. je bi vādi (bila vādila, bilo vādilo)
-
1. smo bili vādili (bile vādile)
 2. ste bili vādili (bile vādile)
 3. so bili vādili (bile vādile, bila vādila)

10.4. Aorist

Labinjani u govoru za prošla vremena koriste perfekt ili rijetko pluskvamperfekt, a aorist im je poznat samo u pomoćnom glagolu *biti*. (Milevoj, 2016: 38).

Primjer:

1. bin
2. biš
3. bi

1. bimo
2. bite
3. bi

10.5. Futur I.

U tvorbi futura I. koristi se nenaglašeni oblik prezenta pomoćnog glagola *utět* (htjeti) i infinitiv glagola koji se konjugira. (Milevoj, 2016: 38).

1. ćun vădit
2. ćeš vădit
3. će vădit

1. ćemo vădit
2. ćete vădit
3. će vădit

10.6. Futur II.

Futur II. tvori se od svršenog prezenta glagola *biti* (*buden, budeš, bude, budemo, budete, bude*) i glagolskog pridjeva radnog koji se spreže. (Milevoj, 2016: 38).

1. bûden vâdi (vâdila)
2. bûdeš vâdi (vâdila)
3. bûde vâdi (vâdila, vâdilo)

1. bûdemo vâdili (vâdile)
2. bûdete vâdili (vâdile)
3. bûdo vâdili (vâdile, vâdila)

10.7. Imperativ

Imperativ ima, kao i u hrvatskom književnom jeziku, tri osnovna oblika: jedan u jednini, te dva u množini. U trećoj osobi jednine i množine koristi se prezent ispred kojeg stoji riječ *nâka*.

Nastavci, ovisno o završetku infinitivne osnove glagola glase:

1. $-\emptyset$ za 2. lice jd., *-mo* za 1. lice mn. i *-te* za 2. lice mn.
2. *-i* za 2. lice jd., *-imo* za 1. lice mn. i *-ite* za 2. lice mn.

<i>vâdit</i>	<i>tarnât</i>	<i>varnût</i>
1. -	-	-
2. <i>vâdi</i>	<i>tarnôj</i>	<i>varnî</i>
3. <i>nâka vâdi</i>	<i>nâka tarnô</i>	<i>nâka varnô</i>
1. <i>vâdimô</i>	<i>tarnôjmo</i>	<i>varnôjmo</i>
2. <i>vâdite</i>	<i>tarnôjte</i>	<i>varnôjte</i>
3. <i>nâka vâde/vâdo</i>	<i>nâka tarnôjo</i>	<i>nâka varnôjo</i>

<i>tôncaŧ</i>	<i>têc</i>
1. -	-
2. <i>tôncaj</i>	<i>tecî</i>
3. <i>nâka tônca</i>	<i>nâka tecë</i>
1. <i>tôncajmo</i>	<i>tecîmo</i>
2. <i>tôncajte</i>	<i>tecîte</i>
3. <i>nâka tôncajo</i>	<i>nâka tecò</i>

Slika 36. (Milevoj, 2016: 39)

11. KONDICIONAL

Kao u hrvatskom književnom jeziku i u labinskom govoru postoje dva kondicionala: sadašnji i prošli

Kondicional sadašnji tvori se od nenaglašenog oblika aorista pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog koji se konjugira.

1. bin pitô (pitàla)
2. biš pitô (pitàla)
3. bi pitô (pitàla, pitàlo)

1. bïmo pitàli (pitàle)
2. bïte pitàli (pitàle)
3. bi pitàli (pitàle, pitàla)

Primjer:

Màma, jà bin te pitô ku biš me pustia va čïne.

(Mama, ja bih te pitao ako biš me pustila u kino).

Kondicional prošli tvori se od kondicionala sadašnjeg pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog koji se spreže.

1. bin bi pitô (pitàla)
2. biš bi pitô (pitàla)
3. bi bi pitô (pitàla, pitàlo)
 1. bïmo bïli pitàli (pitàle)
 2. bïte bïli pitàli (pitàle)
 3. bi bïli pitàli (pitàle, pitàla)

Primjer:

I jà bin bi šô va filo za krùh, da son bï sigùr da ćun pñit na rïd.

(I ja bih bio išao u red za kruh, da sam bio siguran, da ću stići na red). (Milevoj, 2016: 41)

12. GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI, TRPNI I SADAŠNJI

Glagolski pridjev radni

Glagolski pridjev radni tvori se od infinitivne osnove i sljedećih nastavaka: za muški rod u jednini nastavka nema (za razliku od nastavka –o u standardnom jeziku), za ženski rod u jednini rod –la i za srednji rok u jednini –lo; za muški rod u množini –li, za ženski rod u množini –le, te za srednji rod u množini –la.

Primjeri: držô, držàla, držàlo itd., kopô, kopàla, kopàlo itd., pisô, pisàla, pisàlo itd.

Glagolski pridjev trpni

Tvori se od infinitivne osnove i nastavaka:

1. –en, -ena, -eno
2. –on, -ana, -ano

Primjeri:

1. specên, spletên, sùcen, ubijen; hìcena, zagorèna; pokrìjeno, zmlòceno
2. blokôn, molôn, nivelôn, sforcôn, šalvôn; pegulàna, refàna; krepàno, stornàno

Glagolski pridjev sadašnji

Tvori se tako da se trećemu licu množine prezenta doda nastavak –ć: hòdec, letòc, nosèc, spèc, tecòc, tekùc. Glagolski prilog sadašnji tvori se uglavnom od nesvršenih glagola i ne mijenja se. Za razliku od priloga sadašnjega, u labinskom se govoru više ne koristi prilog prošli.

Primjeri:

Kad prodôn vèga telcà, zàjno grèn kantajòc va p̃rvo oštarijo.

(Kad prodam ovu kravu, odmah idem pjevajući u prvi kafić).

Cêra son hòdec p̃riša dõma. Za jedôn bùšic òun p̃rit tecòc i letèc poli tebè.

(Jučer sam pješice stigao kući. Za jedan óu poljubac do tebe doći trčeci i leteći).

(Milevoj, 2016: 42).

Kroz cijeli pregled važnosti gramatike možemo vidjeti koje su razlike između čakavskog i čakavskog narječja.

Osnovne značajke čakavskog narječja jesu:

- Odnosno-upitna zamjenica većinom glasi **ca** (rjeđe lokalno *ce* ili *co*) te njezine izvedenice *zac* ili *zace* (zašto) i *cane?* ili *cene?* (zar ne?).
- I u drugim riječima "tvrdi" palatal *č* većinom je zamijenjen sibilantom **c** (rjeđe umekšano *ć* ili *š*)
- Palatali *š* i *ž* se također izgovaraju umekšano - približno kao "šj" i "žj" ili u ekstremnim govorima kao sibilanti *s* i *z*.
- Umjesto slavenske palatalizacije, u izvedenicama je česta *sibilarizacija*: npr. *buog* > *bozji*, *vroag* > *vrazji* i slično.
- Umjesto palatala *đ*, *lj*, *nj*, u čakavizmu se često govori bez jotiranja obično *d*, *l*, *n* (u tipskoj čakavštini je češće samo *j*): npr. *divli*, *sliva*, *supli* (šupalj), *zmul* (čaša), *zeli* (kupus), *nadra* (njedra), *dimnik* (dimnjak) itd.
- Vrlo su česti raznoliki dvoglasni samoglasnici (tzv. *diftongacija*), npr. **oa** umjesto *a* i drugi slični (kod običnih čakavaca se rjeđe nalazi samo **uo** umjesto *o*).
- Nepostojano *a* u čakavizmu većinom se trajno čuva pri sklonidbi: *pasi* (psi), *macaki* (mačori) itd.
- Osim običnog samoglasnika *i*, u čakavizmu kvarnerskih otoka se još izgovara drugo muklo **y** kao prijelaz prema preglashenom *ü*.
- Padeži i plurali u čakavizmu uglavnom nemaju sibilantizacije, pa je vrlo čest *polukorijenski* izgovor: *ruki*, *nogi*, *raki*, *rogi*, *juhi*, *dlaki*, *vlahi*, *orihi* itd.
- Pripadnost se često izražava ranohrvatskim **posvojnim dativom** koji je kao apozicija ispred pripadne imenice: *coviku* glava, *planini* varh, *kamari* vroata (sobna vrata), itd. (u običnoj čakavštini je češća romanska konstrukcija npr. "glava od čovika", a u štokavštini tomu odgovara posvojni genitiv kao "glava čovjeka" itd.).
- Većinom nema posebnog vokativa, nego ga zamjenjuje *apelativna* konstrukcija: nominativ imenice + glagolski imperativ.

- Pomoćne čestice složenih glagolskih oblika u cakavizmu su česte kao *proklitike* ispred glavnog glagola: **se-**, **bi-**, **će-** itd. (u običnoj čakavštini i štokavštini su većinom iza glagola).
- Slično kajkavštini, i u cakavizmu je vrlo veliki broj *povratnih* glagola (koji su u štokavštini bez čestice *se*): *se leć*, *se sist* (sjesti), *se mislit*, *se šnit* (sanjati), *se ucit* (učiti) itd.
- Rijetke su i većinom nejasne razlike između trajnih i svršenih glagola.
- Izgovor je jako *ubrzan* i obično bez nenaglašanih dužina, često kao "mitraljeska paljba" i nerazumljiv je književnim štokavcima s otegnutim vokalima.
- U ekstremnom cakavizmu Komiže i Baške postoje još i druge lokalne osobitosti.

Kod čakavskog narječja možemo uočiti ove osnovne značajke:

- Ča kao zamjениčka riječ zastupljena u većini čakavskih govora, međutim, ona u mnogih čakavaca izostaje; neki imaju *ea*, *ee*, *što*, *kaj* itd;
- Jaka vokalnost, tj. prijelaz šva u slabu položaju u vokal, izrazitije zastupljena nego u drugim hrvatskim narječjima;
- Prijelaz *e* u *a* češći nego u drugim narječjima;
- Stražnji nazal i samoglasno *l* daju *u* u većini govora, no i odstupanja ($Q > o$; $Q > a$; $J > al$; $J > 0l$; $J > el$; $J > o$; čuvanje 1) su znatna;
- Sačuvan tronoglasni sustav (" , A , -), uz mnoga i raznolika odstupanja u brojnim govorima;
- Sačuvane nenaglašene duljine, uz mnogobrojna odstupanja;
- *J* kao refleks prsl *d'*, danas već uz prilično iznimke;
- Prsl. *t'* većinom se čuva, no odstupanja su vrlo znatna;
- Šćakavizam, uz odstupanja u Istri *a* i ponegdje drugdje;
- *žj* kao refleks prsl. *zg'*, *zd'*, uz stanovite iznimke;
- Odsutnost zvučnih parnjaka *č* i *t'*, uz neznatna odstupanja, ali *d'* ipak nije sasvim rijedak;
- Čuvanje *čr-*, uz dosta odstupanja;
- Čuvanje *x*, uz značajne iznimke;
- Pojednostavnjivanje suglasničkih skupova, neredovito ali vrlo karakteristično;

- Adrijatizmi (-m > -n u nastavcima i u nepromjenjivim riječima; J > j; gubljenje zatvora kod č i e ispred zatvornih suglasnika; skraćivanje dugoga r), bolje ili slabije zastupljeni;
- Promjena ž u r u primjerima morem, moreš itd;
- Česti okrnjeni infinitivi tipa bit, dot' itd;
- Posebni oblici pomoćnoga glagola biti za tvorbu kondicionala, poznati uglavnom u čakavaca, ali neredovito zastupljeni;
- Nestanak imperfekta i aorista, uz nešto iznimki;
- Kratke množine jednosložnih imenica muškoga roda;
- Mnogo leksičkih romanizama.

Mnoge od navedenih značajki ponegdje izostaju u čakavskim govorima, a k tomu često dolaze i u nečakavskim idiomima. čakavština je na jugoistoku vrlo povezana sa štokavskim govorima, dok je na sjeverozapadu nerijetko bliska s obližnjim slovenskim i kajkavskim govorima. (Lisac, 2009:17).

13. „Naše besedice“ – SLIKOVNICA LABINSKE CAKAVICE

„Gradu prijatelju djece, događaju se djeca u najljepšem izdanju. Događaju se kreativci, istraživači, plesači, ilustratori, slikari, glumci... Tu smo da s njima podijelimo radost zajedničkog stvaranja, koje je rezultiralo objavom ovoga što večeras predstavljamo“, rekla je na početku prezentacije slikovnice-rječnika "Naše besedice" urednica Neda Milenkovski. Predivna slikovnica-rječnik *Naše besedice*, rezultat je kreativnog istraživačkog rada djece labinskih dječjih vrtića „Pjerina Verbanac“ i „Gloria“. Originalni dječji radovi i jednostavna forma rezultirali su izvanrednim uratkom koji na najbolji mogući način čuva baštinu istarskog dijalekta – labinske cakavice. Slikovnica je tako edukativni materijal u aktivnostima vezanim za izvorni govor Labina i Labinštine. Izdavanjem slikovnice - rječnika Labin nastavlja tradiciju brendiranja cakavice i domaće riječi. "Naše besedice" imaju 109 autora, redom djece labinskih dječjih vrtića "Pjerina Verbanac" i „Gloria“. Na predavljanju u prepunoj dvorani nove Gradske knjižnice, gradonačelnik Tulio Demetlika naglasio je da se domaća riječ ne smije nikad zaboraviti, te da je trebaju učiti upravo oni najmanji i najmlađi.

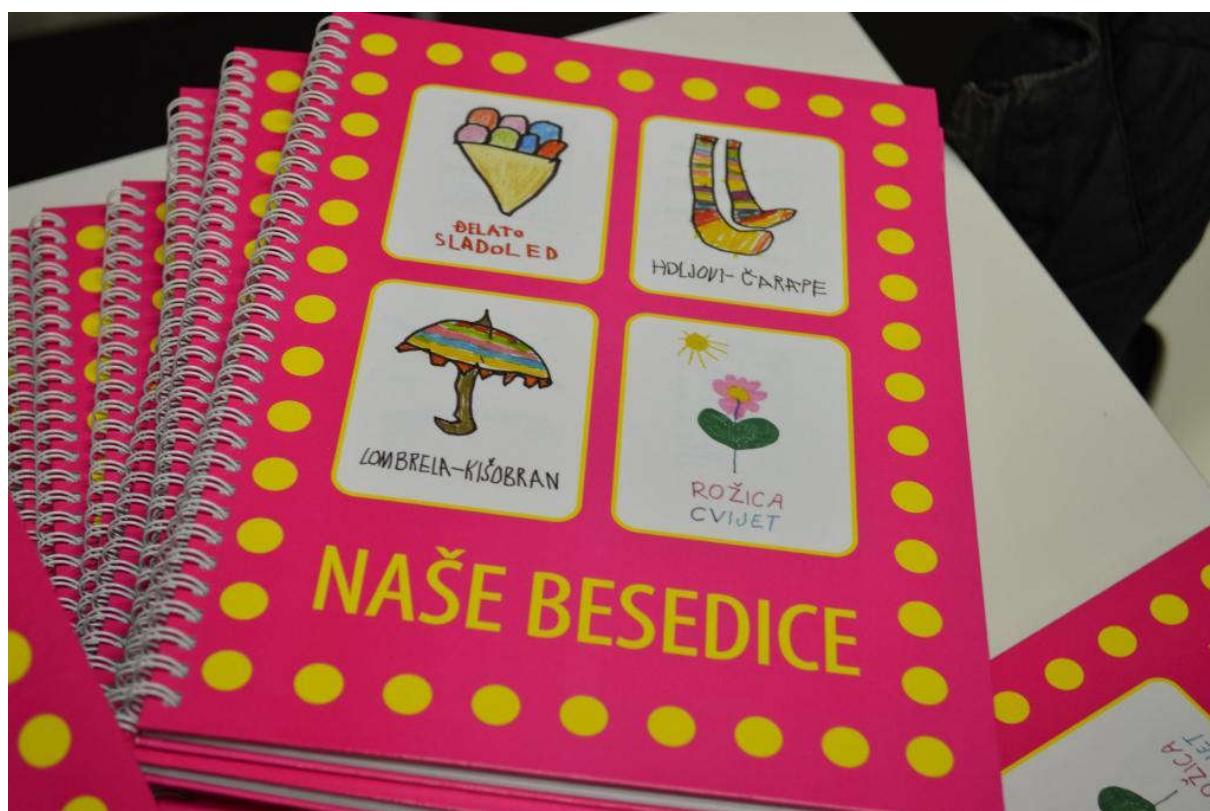
„Stoga smo i započeli ovaj projekt prije nekoliko godina; prvo s osnovnoškolcima, a početkom ove godine pripremom slikovnice - rječnika za djecu vrtićke dobi, koju večeras evo i predstavljamo“, rekao je Demetlika.

Labinski su mališani tijekom čitave godine skupljali priče, pjesme i zagonetke na cakavici, sve se to arhiviralo, da bi na kraju tim Dječjeg vrtića "Pjerina Verbanac" i „Gloria“, zajedno s koordinatoricom projekta, Loredanom Ružić Modrušan, suradnicima, Zlatom Jurcan Vukelić, Zdenkom Načinović, Palmirom Golja, Orianom Ščulac Sellan, urednicom Nedom Milenkovski te umjetnicom Ivonom Verbanac, koja je uredila naslovnice, pokazali javnosti "Naše besedice". Na stranicama slikovnice svako abecedno slovo prate tri crteža, kao i pjesme, koje su tijekom godine skupljali mališani dječjih vrtića. Uz predavljanje slikovnice-rječnika održan je u režiji onih najmanjih i najmlađih bogat zabavno - glazbeni program, a u predvorju dvorane postavljena je izložba od preko 250 dječjih radova.

„Slikovnica je materijalni dokaz da je labinjanska cakavica živa, da je u uporabi od najmlađeg uzrasta, a svaki pisani trag vrijedan je dokument o njenom postojanju i prenosi se dalje“, rekla je na kraju njena urednica Neda Milenkovski.

(Glas istre, Labin: Predstavljena slikovnica "Naše besedice".

http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/labin-predstavljena-slikovnica-nase-besedice-483919, pribavljeno 04.01.2016.).

Slika 37. Slikovnica „NAŠE BESEDICE“

(Glas istre, Labin: Predstavljena slikovnica "Naše besedice".

http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/labin-predstavljena-slikovnica-nase-besedice-483919, pristupljeno 04.01.2016.).

14. BRENDIRANJE LABINSKE CAKAVICE

„Cagodar je ta naš Labin. Cagodar je naš zajik, naša labinjonska cakavica.“ „Danas su u više navrata izrečene ove rečenice tijekom predstavljanja vizualnog identiteta „Labinjonske cakavice“ kojeg su autori labinski dizajneri sa zagrebačkom adresom, Klaudia Barbić i Piero Ricci. Labinjonska cakavica je projekt grada Labina čija je misija očuvanje, njegovanje i promoviranje izvorne dijalektalne riječi dok je predstavljenim vizualnim identitetom cakavice autentičnost labinskog govora stavljena u interakciju s promatračem kroz atraktivne i suvremene kanale komunikacije“, rečeno je na konferenciji za medije na kojoj su govorili Klaudia Barbić i Piero Ricci, dizajneri vizualnog identiteta, Neda Milenkovski, suradnica na projektu i Loredana Ružić Modrušan, viša savjetnica za kulturu, informiranje i odnose s javnošću. Vizualni identitet inspiriran je povezivanjem tradicionalnih vrijednosti i suvremenih potreba. Grad Labin u planu ima brojne projekte. Ono što se u najskorije vrijeme najavljuje je izdavanje zbirke „Čakulodi na turione“ te tematske slikovnice za najmlađe. Oba dijela su u pripremi, a njihova promocija bit će tijekom 2017. godine. Također, projekt "Labinjonska cakavica" dobit će vrlo skoro svoju web stranicu. Dosadašnje iskustvo je pokazalo da su građani Labina Labinštine vrlo pozitivni i osjetljivi na izvornu besedu što kazuje i činjenica da je projekt Labinjonska cakavica proglašen događajem godine. To je svakako dodatni impuls svima koji daju svoj doprinos pomno radeći na očuvanju i promociji cakavice. Dobro će doći svaka sugestija, svaka ideja, svaka pomoć usmjerenja ka zajedničkom cilju, a taj je da labinjonsku cakavicu uvrstimo u listu nematerijalne baštine jer je to neminovno i nedvojbeno zasluženo.

(Labinske vijesti, Labinska cakavica, <http://www.labin.hr/cakavica> (pristupljeno 10.12.2016.).

Projekt brendiranja labinske cakavice započeo je i u labinskim vrtićima i osnovnim školama. U organizaciji Grada Labina u četvrtak 17. travnja u polivalentnoj dvorani Gradske knjižnice Labin održano je predavanje „Čakavski govori u Istri“ kao uvod u brendiranje labinske cakavice. Večer su otvorili mališani rabačkog vrtića recitirajući pjesmice na cakavici.

Mališani su time ukazali na ljepotu istarskog dijalekta kojeg bi trebalo sačuvati. Vrlo uspješno mali predškolci recitali su na čakavici izazivajući oduševljenje prisutnih svojom prezentacijom pjesme i folkloru na dijalektu svoga zavičaja, a „Rabački delfini“ su kroz pjesmu i ples pokazali ljepotu čakavice. Po završetku nastupa malih "čakavaca" predavačica prof.dr.sc. Lina Pliško sa Sveučilišta Jurja Dobrile iz Pule, provela je sve prisutne kroz čakavske govore u Istri prezentacijom o tome gdje nalazimo pojedine govore, o povijesti tih govora, kako su došli na ova područja, tko ih je sve istraživao, o refleksu jata, naglasnim sustavima i ostalim pravilima pojedinih govora. Ujedno je i najavila sljedeće predavanje koje će održati prof. dr.sc. Ivana Nežić o labinskim govorima. Održanim predavanjem započela je jedna u nizu planiranih prezentacija labinske čakavice s ciljem brendiranja čakavice. U tijeku su dugoročni projekti koji su započeli u vrtićima kroz realizaciju «besedarnika» gdje će mališani izraditi slikovnicu na čakavici. Istodobno, u osnovnim školama odvija se projekt u kojem djeca razredne nastave prikupljaju poslovice, izreke, priče, «ščorice» kojima je započelo brendiranje čakavice, a s krajnjim ciljem da se sačuva i ne zaboravi izvornost govora, običaja, pjesme i plesa našeg užeg i šireg zavičaja.

(Regional express, nezavisni istarski portal, projekt „Brendiranje labinske čakavice“, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/brendirati-e-se-labinska-cakavica>, pristupljeno 15.01.2016.).

ZAKLJUČAK

Uz obvezatno poučavanje standardnog hrvatskoga jezika, treba poticati stvaralačko poučavanje djece/učenika na materinskom jeziku i razvijati pozitivan odnos mladih generacija prema važnosti očuvanja zavičajnih govora koji čine naš jezik posebnim. U normiranju standardnoga hrvatskoga jezika potrebno je u većoj mjeri uzimati jezičnu praksu i jezični osjećaj, tako da se u njegovanju zavičajne baštine osobita pozornost posvećuje zavičajnom govoru jer je on dio zavičajnog identiteta. U doba globalizacije i velikih migracija stanovništva te velikog utjecaja medija na svakidašnji život, zavičajni govor pomalo gubi svoje osobitosti. Sve je manje stanovnika koji se još mogu sporazumijevati zavičajnim govorom onako kako su to činili ljudi prije nekoliko desetljeća.

Običan čovjek može postaviti pitanje – zašto očuvati dijalekte? Ako nam za komunikaciju služi standard, što dobivamo dijalektom?

Dijalekt je narodno blago. Tradicija i tradicijska kultura su nedvojbeno blago naroda, a velik dio čuva se u govoru, pa bio to govor i najmanjeg mjesta. Poput narodnih običaja, različitih spomenika, kulturnih vrednota, i narodni govori čuvaju starinu te čine veliko bogatstvo i pojedinih naroda i cijeloga čovječanstva. Svaki je govor na svoj način poseban i zanimljiv te je nestanak, odnosno smrt bilo kojeg dijalekta, kao i jezika, prava katastrofa. Iz ovoga možemo zaključiti kako zavičajni govor moramo čuvati i njegovati, bitno je da kod djeteta potaknemo istraživačku aktivnost kako bi se djeca zainteresirala za istraživanje i za nadograđivanje novih spoznaja na postojeće.

LITERATURA

Knjige:

1. DUKOVSKI, D. (2004.), *Kratka povijest dugog trajanja*. Pula: Istarski ogranak DHK
2. DJEČJI VRTIĆ „PJERINA VERBANAC“ LABIN., DJEČJI VRTIĆ „GLORIA“ LABIN, (2014.), *Naše besedice*. Labin: Vetva Graph, Raša.
3. LISAC, J. (2009.), *Hrvatska dijalektologija 2.*, Zagreb: Golden Marketing – tehnička knjiga.
4. MILEVOJ, M. i STRENJA, S. (1999.), *Labin Tragom Vjekova*. Labin: Matthias, Print.
5. MILEVOJ, M. (2006.), *Vadin po naše*. Labin: Matthias Flacius.
6. MILEVOJ, M. (2016.), *Vadin po naše*. Labin: Matthias Flacius.
7. MILEVOJ, M. (2007.), *Labinski album priča koja nema kraja....* Labin: Matthias Flacius.
8. MILEVOJ, M. (1987.), *Kartulini z Labinšćini*. Labin: Labinska komuna.
9. MILEVOJ, Z. (2008.), *Labinski versi 2*. Labin: Mathias Flacius.
10. PERŠIĆ, N. (2002.), *Govor Kršana*. Rijeka: Graftrade.

Zbornici radova

1. ROSIĆ, V. (2005.): *Pedagoško značenje muzeja*. U: MRKONJIĆ, A. (eds.). *Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja*. Split: Književni krug.

Web stranice:

1. Glas istre, Labin: Predstavljena slikovnica "Naše besedice".
http://www.glasistre.hr/vijesti/pula_istra/labin-predstavljena-slikovnica-nase-besedice--483919 (pristupljeno 04.01.2016.).
2. Labinske vijesti, Labinska cakavica.
<http://www.labin.hr/cakavica> (pristupljeno 10.12.2016.).
3. Labinske vijesti, Labinske znamenitosti.
<http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=10777&idkat=56> (pristupljeno 03.11.2016.).

4. Labinske vijesti, „Labinska cakavica je cagodar“.
<http://www.labin.com/web/vijest.asp?id=48215> (pristupljeno 03.01.2016.).
5. Regional express, nezavisni istarski portal, projekt „Brendiranje labinske cakavice“.
<http://www.regionalexpress.hr/site/more/brendirati-e-se-labinska-cakavica>
(pristupljeno 15.01.2016.).
6. Službena stranica Općine Raša, Povijest rudnika.
<http://www.rasa.hr/povijest> (pristupljeno 02.11.2016.).
7. Službena stranica OŠ „Matija Vlačić“ Labin, vijesti "Nećemo pustiti da se zobe stori valori življenja va našen kraje".
http://www.os-mvlacica-labin.skole.hr/?news_id=879#mod_news (pristupljeno 04.11.2016.).
8. Zaštićena Kulturna baština Labina.
<http://www.labin.hr/Files/201606/Zaštićena%20kulturna%20baština.pdf>
(pristupljeno 04.11.2016.).

LABIN I OČUVANJE USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE

SAŽETAK

Baština je ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih kulturnih dobara. Njezina glavna značajka je čuvanje i njegovanje svega što su nam preci ostavili, kao kulturu, tradiciju, zavičajnu mudrost i jezik. Svako područje na svijetu posjeduje baštinu. Ona bi trebala predstavljati temelj zajednice, ali isto tako biti čvrsta veza sa prošlošću. Ta čvrsta veza s prošlošću temelj je sadašnjice i učenja koje moramo približiti djeci da bi osvijestili vrijednosti koje su u ovom suvremenom dobu pomalo izgubljene i zaboravljene. Cilj ovog rada je prikaz Labina i labinskog govora poznatim pod nazivom „labinska cakavica“. Svrha je da se očuva kulturna i usmena zavičajna baština, te da se prenosi s koljena na koljeno kako nikad nebi postala zaboravljena. Svaki je govor na svoj način poseban i zanimljiv te je nestanak, odnosno smrt bilo kojeg dijalekta, kao i jezika, prava katastrofa. Iz ovoga možemo zaključiti kako zavičajni govor moramo čuvati i njegovati, bitno je da kod djeteta potaknemo istraživačku aktivnost kako bi se djeca zainteresirala za istraživanje i za nadograđivanje novih spoznaja na postojeće.

KLJUČNE RIJEČI: BAŠTINA, OČUVANJE GOVORA, KULTURNA I USMENA ZAVIČAJNA BAŠTINA, LABIN.

LABIN AND PRESERVATION OF VERBAL NATIVE HERITAGE

SUMMARY

Heritage is the totality of the past preserved and cherished cultural goods. Its main signification is to preserve and cultivate all that our ancestors left us like culture, tradition, native wisdom and the language. Each area in the world has a heritage. The heritage should represent a base of each community but it should also be a strong connection with the past. This strong link with the past is the foundation for the present and learning that we have to approach the children to become aware of the values that are in this modern age a bit lost and forgotten. The aim of this paper is to present Labin and its speech known as „labinska cakavica“. The purpose is to preserve the cultural and verbal native heritage and that is passed on from generation to generation so that would never become forgotten. Each speech is in its own way special and interesting and the disappearance or death of any dialect or language would be a real disaster. Based on all this, the conclusion would be that we must preserve and cultivate the native speech, the important thing is to encourage the children in a research activity so they could get interested for research and upgrade of new knowledge to the existing one.

KEY WORDS: HERITAGE, PRESERVATION OF SPEECH, CULTURAL AND VERBAL NATIVE HERITAGE, LABIN